

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur,
trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

GENOM GENUS

– Ett undersökande om genus roll i planeringssammanhang

*Through Gender – An investigation into the role
of gender in planning context*

Amy Carpenter & Sara Karlsson

Självständigt arbete • 30 hp

Landscape Architecture - Master's Programme

Alnarp 2019

GENOM GENUS – Ett undersökande om genus som fenomen i planeringssammanhang

Through Gender – An investigation into the role of gender in planning context

Amy Carpenter & Sara Karlsson

Handledare: Maria Kylin, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator: Gunilla Lindholm, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Bitr. examinator: Lisa Norfall, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: A2E
Kurstitel: Independent Project in Landscape Architecture
Kursansvarig inst.: Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Kurskod: EX0852
Program/utbildning: Landscape Architecture- Master´s Programme

Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2019
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: genus, planering, könsnormer, normkritik, vardagsperspektiv, deltagande, trygghet

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

TACK TILL ...

Vi vill passa på att tacka alla som vi i detta arbete varit i kontakt med för er hjälpsamhet. Tack till Kristoffer Widestam, Aron Wetterlund, Emma Paulsson och Emma Dohrmann från Malmö stad. Tack för er tid, ert intresse och för givande samtal. Tack till Vesna Vasiljkovic från Tengbom Helsingborg och Karin Manberger från Tengbom Stockholm. Tack för inspirerande samtal och för att ni ville dela med er av era erfarenheter. Denna uppsats hade inte kunnat bli till utan alla dessa samtal - tack till er alla.

Det största av tack går till vår handledare Maria Kylin, som med sin tro på oss gett oss självförtroende - även när vi tvivlat på oss själva. Med upplysande kommentarer och samtal har du väglett oss genom detta arbete.

Vi vill även rikta ett stort tack till våra vänner och familjer. För att ni lyssnat på oss och våra tankar om detta arbete under nästan fem månaders tid. Utan ert stöd hade detta inte varit möjligt, tack!

SAMMANDRAG

Vikten av arbete med jämställdhet har fastställts av FN, Sveriges regering och den nya politiken för gestaltad livsmiljö. För att uppnå jämställdhet är det viktigt att analysera strukturer och maktordningar kring manligt och kvinnligt. De flesta ser ofta på planering som något könsneutralt, men i själva verket representerar och reproducerar planeringen manliga normer och ideal. Genom ett genusperspektiv går det att identifiera och ifrågasätta dessa, samt synliggöra underliggande maktordningar och låta fler erfarenheter ta plats.

I detta arbete har vi undersökt och medvetandegjort genus roll i planeringssammanhang. Detta har vi dels gjort genom en litteraturstudie som fokuserat på frågor om genus, rätt till staden och jämställdhet. Vi har även utfört fallstudier där vi granskat ett urval av Malmö stads styrdokument, för att få en överblick huruvida genus används, och fört samtal med tjänstepersoner från Malmö stad och konsulter från arkitektkontoret Tengbom, för att ta del av yrkesverksammas erfarenheter om genus i planeringssammanhang.

Utifrån litteraturstudien gick det att identifiera en rad fenomen om genus och planering. Dessa fenomen delades in i grupper som visar på olika nivåer i arbete med genus i planeringssammanhang. Dessa grupper av fenomen är: grundläggande utgångspunkter, praktiska perspektiv, inställningar och attityder, samt samhällsfenomen. Fallstudierna visade att de utvalda styrdokumenterna från Malmö stad nämner genus mest i förbifarten eller mellan raderna och sällan utförligt. Det finns sätt att arbeta med genus, exempelvis genom vardagsperspektiv och väl förankrat

deltagande, men det finns också mycket osäkerhet i hur. Planering med genusperspektiv gör skillnad i processen, även om det inte alltid syns på den fysiska platsen. Om planerare är medvetna om genus, blir staden annorlunda genom att processen påverkas och förändras.

Utifrån litteraturen och fallstudierna gick det att konstatera att det finns mycket att vinna på att använda genusperspektiv i planering, men att det underprioriteras på grund av rådande normer och forskningens tendens att prioritera mätbara kunskap. Genusperspektiv behövs för att skapa en jämställd planering, men också för att lyfta den kunskap som är omätbar.

Nyckelord: genus, planering, könsnormer, normkritik, vardagsperspektiv, deltagande, trygghet

ABSTRACT

The importance of working on gender equality has been established by the UN, the Swedish Government and the new policy for 'well-designed habitat'. In order to achieve gender equality, it is important to analyse power structures around male and female. Planning is mostly seen as something gender neutral, but in reality the planning represents and reproduces male norms and ideals. Through a gender perspective, it is possible to identify and question these, and make underlying power systems visible and allow more experiences to take place.

In this thesis, we have investigated and made aware the role of gender in the context of planning. We did this partly through a literature study that focused on questions about gender, the right to the city and gender equality. We have also conducted case studies where we examined a selection of Malmö City's governing documents, to get an overview of whether gender is used, and have had conversations with officials from the city of Malmö and consultants from the architectural firm Tengbom, in order to take part of professionals' experiences about gender in planning context.

Based on the literature study, it was possible to identify a number of phenomena on gender and planning. These phenomena were divided into groups that points to different levels in work with gender in planning context. These groups of phenomena are: basic starting points, practical perspectives, outlooks and attitudes, as well as social phenomena. The case studies showed that the selected governing documents from the City of Malmö mention gender but mostly in passing or between the lines, and rarely extensively. There are ways to work with gender, for example through

everyday perspective and well-grounded participation, but there is also much uncertainty about how. Planning with a gender perspective makes a difference in the process, although it is not always visible in the physical location. If planners are aware of gender, the city becomes different in that the process is influenced and changed.

Based on the literature and case studies it was possible to state that there is much to be gained from using gender perspective in planning, but that it is under-prioritized due to prevailing norms and the tendency of research to prioritize measurable knowledge. Gender perspective is needed to create an equal planning, but also to raise the knowledge that is immeasurable.

Keywords: gender, planning, gender norms, norm critique, everyday perspective, participation, safety

FÖRORD

Vi som författat detta arbete, Amy Carpenter och Sara Karlsson, har båda sedan tidigare en kandidatexamen i byggd miljö från Malmö Universitet där mycket av våra studier fokuserade på offentliga miljöer i en urban kontext och människans relation till staden. Genom detta arbete kommer vi att utgå från vårt perspektiv. Vi skriver denna uppsats som vårt självständiga arbete inom *Landscape Architecture - Master's Programme* vid SLU Alnarp.

Anledningen till att vi gör detta arbete kommer från en saknad av kunskap och förståelse för den aktuella frågan om genus i relation till vår framtida yrkesroll och var nyfikna på genusperspektivets plats inom planering. Vi ser detta arbete som en möjlighet att utforska ett ämne som diskuteras överallt i samhället och sätta det i vår yrkeskontext.

Kunskapsbasen för arbetet är uppdelat i två delar, en fokuserar på teori kring genus och planering medan den andra fokuserar på yrkesverksammas erfarenheter av genus. Varje kapitel avslutas med ett avsnitt med våra reflektioner. Detta följs av en samlad slutdiskussion där vi resonerar kring vårt arbete, diskuterar fram svar på våra frågeställningar och diskuterar våra metoder. Vi avslutar arbetet med att reflektera över våra lärdomar och blickar framåt genom att ställa frågor för framtida forskning.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

TACK TILL

SAMMANDRAG

ABSTRACT

FÖRORD

INLEDNING	13
Bakgrund	13
Syfte och mål	16
Frågeställningar	17
Metod	17
Metodansats	17
Tillvägagångssätt	18
Avgränsningar	22
Terminologi	23
Ställningstagande	25
TEORETISK UNDERSÖKNING	29
Historisk kuliss	29
Rätten till staden	29
Historisk återblick	31
Reflektioner kring den historiska kulissen	37
Grundläggande utgångspunkter	38
Genus & rumslighet	38
Genus & planering	40
Två syner på offentliga platser & planering	42
Reflektioner kring grundläggande utgångspunkter	43

Praktiska perspektiv	45
Appropriering av plats	45
Deltagande i planeringsprocessen	46
Trygghet	48
Vardagsperspektiv	49
Reflektioner kring praktiska perspektiv	52
Attityder & inställningar	55
Intersektionellt perspektiv	55
Könsneutral eller könsblind?	56
Kvinnors ansvar för jämställdhet	58
Problematisering av trygghet & 'skyddande' av kvinnor	60
Reflektion kring attityder & inställningar	62
Samhällsfenomen	65
Genussystem & isärhållanden	65
Mätbar kunskap	67
Reflektioner kring samhällsfenomen	69
INBLICK I PRAKTIKEN	73
Styrdokument från Malmö stad	73
Samtalsberättelse - Malmö stad	79
Arbete för jämställdhet	80
Genus roll	81
Syn på genus utifrån arbetsroll	83
Deltagande	84
'Tagande' av plats	86
Trygghet & mobilitet	87

Utbildning i jämställdhet	88
Socialkonsekvensbedömning	89
Testa & byta erfarenheter	90
Ansvar för genusperspektiv & jämställdhet	91
Svårigheter med genusperspektiv	92
Planeringens möjligheter	95
Reflektioner kring samtal	96
Samtalsberättelse - Tengbom	101
Projekt med normkreativitet	101
Normkreativitet & genusperspektiv	102
En process, inte bara en plats	104
Möjligheter med genusperspektiv	106
Svårigheter med genusperspektiv	106
Argumentera för normkreativitet	108
Planeringens möjligheter	109
Reflektioner kring samtal	110
SAMLAD SLUTDISKUSSION	113
Finns perspektiv om genus med i Malmö stads styrdokument om stadsplanering?	116
Hur arbetar yrkesverksamma inom fysisk planering, från Malmö stad och Tengbom, med genusperspektiv?	117
På vilket sätt blir staden annorlunda om planerare är medvetna om genus?	119
Metoddiskussion	120
AVSLUTANDE REFLEKTIONER	123
Framtida forskning	123

REFERENSFÖRTECKNING	126
BILAGOR	132
Intervjuguider	132
Malmö stad	132
Tengbom	133
Sökordstabell	134

INLEDNING

Att se och tänka i termer av kön kan beskrivas som att ta på sig köns- (eller genus-) glasögon. De är som ett par dubbelslipade glasögon: När man första gången får dem på sig ser man knappt, allt blir bara suddigt och det snurrar runt i huvudet, men när man väl vant sig vid dem blir omgivningen förstälilig och man klarar sig inte utan dem ...

(Andersson 2005a, s.11)

BAKGRUND

Som samhällsplanerare är det viktigt att förstå att utformningen av vår publika miljö har en stor påverkan på hur staden används och uppfattas av olika människor. Utformning påverkar dessutom hur vi uppfattar och definierar människor. En utökad förståelse av hur och för vem vi planerar ökar också våra möjligheter att skapa en mer inkluderande och jämställd stad. Vikten av arbete med jämställdhet har på högsta instans fastställts av Förenta Nationerna.

I september 2015 utformades de nya globala målen för hållbarhet under namnet Agenda 2030. I den svenska översättningen av FN:s *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development* beskrivs det som en handlingsplan för människorna, planetens och vårt välstånd, som antagits av 193 länder världen över. Ett av de 17 globala målen är mål 5: "Uppnå jämställdhet och alla kvinnors och flickors egenmakt" (Regeringskansliet 2016a, s.12). Inom detta mål ingår det bland annat att värdesätta det

obetalda arbetet genom att förse offentliga tjänster, infrastruktur och socialt skydd, för att underlätta det obetalda arbetet. Målet uttrycker även att kvinnor ska garanteras fullt och verkligt deltagande samt lika möjligheter till att leda beslut i det politiska, ekonomiska och offentliga livet. (Regeringskansliet 2016a)

I dokumentet om Agenda 2030 skrivs det om hur den bristande jämställdheten är en fortsatt central utmaning. Det poängteras hur genomförande av jämställdhet och egenmakt för kvinnor och flickor är en bidragande faktor för att se de övriga målen och delmålen förverkligade. Dokumentet konstaterar att mänskligheten inte kan uppnå sin fulla potential eller hållbar utveckling om halva jordens befolkning fortsätter att ha bristande rättigheter och möjligheter. Det är därför avgörande att integrera jämställdhetsperspektiv i alla delar av agendans mål. (Regeringskansliet 2016a)

För att bidra till de globala målen arbetar Sveriges regering bland annat med jämställdhetsintegrering på flera nivåer för att uppnå jämställdhetspolitikens mål. Målet är "att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv" (Regeringskansliet 2016b). Detta mål har sedan delats in i sex delmål:

- En jämn fördelning av makt och inflytande.
- Ekonomisk jämställdhet.
- Jämställd utbildning.
- Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet.
- Jämställd hälsa.
- Mäns våld mot kvinnor ska upphöra. (Regeringskansliet 2016b)

För att uppnå dessa mål har regeringskansliet beslutat att jobba med jämställdhetsintegrering som strategi, vilket innebär att frågor om jämställdhet ska integreras i allt arbete (Regeringskansliet 2016c) - även arkitektur och fysisk planering.

I propositionen för den nya arkitekturpolitiken, *Politik för gestaltad livsmiljö* (Kulturdepartementet 2018), beskrivs regeringens jämställdhetsmål som betydelsefulla samt att vikt läggs vid en helhetssyn som strävar mot ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle. Den nya arkitekturpolitiken antogs 2018 (Kulturdepartementet 2018) och har följande som huvudmål:

Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön

(Kulturdepartementet 2018, s.1)

Uppdraget för utredningen inför denna proposition var att analysera och föreslå hur arkitektur-, form- och designområdet skulle kunna förbättra dialog och delaktighet, samt bidra till en mer hållbar samhällsutveckling. Propositionen beskriver att en del av denna hållbara samhällsutveckling kan ske genom gestaltning. Gestaltning kan minska ojämlikhet och bidra till ett mer jämställt samhälle genom aktsam planering och noggrant utförande. (Kulturdepartementet 2018)

För att uppnå den jämställdhet som förespråkas av FN, Sveriges regering och den nya politiken för gestaltad livsmiljö blir det viktigt att analysera

de strukturer och maktordningar som funnits, och som fortfarande finns, kring manligt och kvinnligt. Anita Larsson, som arbetade med och undervisade i fysisk planering samt forskade kring översiktlig planering ur ett genusperspektiv, har tillsammans med Anne Jalakas, som är journalist och arbetar med utbildning i jämställdhet, skrivit boken *Jämställdhet Nästa* (2008). De anser att de flesta ofta ser på planering som könsneutral, när den i själva verket representerar manliga normer och ideal (Larsson & Jalakas 2008). För att förstå de maktförhållanden och normer som fötts utifrån detta går det med fördel att använda sig av genusperspektiv (Larsson & Jalakas 2008).

SYFTE & MÅL

Syftet med detta arbete är att skapa en förståelse för genus roll i planeringssammanhang. Det riktar sig till verksamma inom planering och strävar efter att bidra till diskussioner kring genus, jämställdhet och byggd miljö.

Målet med detta arbete är att undersöka och medvetandegöra genusperspektiv i relation till planering. Detta gör vi dels genom att ta del av teori som belyser genus och planering, och dels genom att ta del av erfarenheter gällande genus i planeringssammanhang från yrkesverksamma. Genom att diskutera och problematisera fenomen både från ett teoretiskt perspektiv och från praktikens perspektiv vill vi medvetandegöra genus i planeringssammanhang.

FRÅGESTÄLLNINGAR

Arbetet behandlar diskussion kring genus roll i planeringssammanhang samt ställer de mer specifika frågorna:

- Finns perspektiv om genus med i Malmö stads styrdokument om stadsplanering?
- Hur arbetar yrkesverksamma inom fysisk planering, från Malmö stad och Tengbom, med genusperspektiv?
- På vilket sätt blir staden annorlunda om planerare är medvetna om genus?

METOD

METODANSATS

Tillvägagångssättet för detta arbete har sitt ursprung i frågor och problemställningar kring ämnen om genus, jämställdhet och planerares arbete med dessa frågor. I likhet med den hermeneutiska metoden utgår vi från dessa frågor och problemställningar och söker svar genom att studera och tolka material från vår kunskapsinsamling. Hermeneutiken har ett fokus på att förstå ”människors handlingar och företeelser sedda i sina sammanhang” (Starrin & Svensson 1994, s.73) och genom en insamling av kunskap och erfarenheter hos olika individer skapa en bättre förutsättning för att förstå flera. Starrin och Svensson (1994, s.74) skriver att ”hermeneutiken handlar om hur sådana erfarenheter kan samlas in, analyseras och tolkas, och om hur tolkningar måste prövas för att resultatet skall ge kunskap, inte godtyckliga slutsatser och fördomar”.

Vi har i detta arbete en feministisk utgångspunkt, och även om det inte finns en särskild feministisk metod så inspireras vi av feministisk forskning. Feministisk forskning utmärks av kvalitativa studier samt att erfarenheter och personliga upplevelser spelar en central roll. Det är vanligt inom feministisk forskning att uppmärksamma frågor om makt, tolkningsföreträde och etik - exempelvis frågor om vems röst som görs hörd och vilken roll forskaren har. (Alvesson & Sköldberg 2017)

Alvesson och Sköldberg (2017) skriver om förförståelsens betydelse i forskning och menar att det är av vikt att bortse från den traditionella synen av vetenskap och forskning som någonting objektivt och utan känslor. Författarna uttrycker att det inte går att komma ifrån att vi har förförståelser och lägga dessa helt åt sidan i forskning. Det är därför viktigt med självreflektion och kritisk analys av ens förförståelser - särskilt i kvalitativ forskning (Alvesson & Sköldberg 2017). Vi erkänner detta som en del av vår process där vi kommer beakta våra förförståelser i anslutning till vårt arbete.

TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

Detta arbete startar med en litteraturstudie, kring genus, rätt till staden och jämställdhet, som fungerar likt ett kunskapsbyggande fundament som efterföljande delar av arbetet tar stöd av. För att strukturera teorins olika begrepp och delar letar vi efter mönster och en struktur som underlättar både vår och läsarens förståelse för genusperspektiv och dess relationer till planering. För att söka svar på arbetets frågeställningar genomförs även fallstudier. Dessa granskas kritiskt utifrån vår kunskapsbas och de fenomen vi funnit genom vår teoretiska undersökning.

I arbetet undersöker vi en kommun och en privat praktik för att få en bred förståelse för genus roll i planeringssammanhang och hur det kan te sig i olika delar av planeringsprocessen. Kommunen är intressant då den har en stor och viktig roll i planerandet av staden och privat praktik är intressant då de spelar en viktig roll för gestaltandet.

Vi undersöker och kontaktar personer från Malmö stad och arkitektkontoret Tengbom. Valet att undersöka Malmö stads kommun baseras dels på faktumet att vi båda studerat och levt i Malmö, vilket gör att vi har kunskap om och en koppling till staden. Valet baseras även på att vi har uppfattningen att Malmö stad som kommun arbetat med social hållbarhet, vilket gör dem intressanta att undersöka. Vi väljer att kontakta Tengbom, då de utvecklar ett, vad de kallar, "normkreativt" (Tengbom 2018) arbetssätt som ska utmana nuvarande normer och arbeta för ökad jämställdhet.

Som en del av fallstudierna använder vi oss av ett urval av Malmö stads styrdokument som vi fått tillgång till via Malmö stads hemsida. Urvalet är först baserat på en gallring utifrån relevans, där dokument som rör exempelvis vatten och el är borttagna. Därefter utförs en snabb överblickande sökning av 56 dokument för att få en helhetsbild över vilka av Malmö stads styrdokument som talar om genusperspektiv och jämställdhet. Vi gör detta genom att i dokument-sökfältet leta efter sex specifika ord; genus, kön, jämställ-, jämlik-, kvinn-, -män. Syftet med denna undersökning är att ge en första och övergripande förståelse för hur omnämnda dessa ord är i de olika dokumenten. Det ger en vägvisning i var det förekommer mer eller mindre fokus på ämnet samt indikationer på var det eventuellt saknas en genusediskurs. Valet av styrdokument att titta närmre på bygger således

både på resultatet av sökmetoden samt eget ställningstagande. De utvalda styrdokumenterna granskas kritiskt för att förstå och diskutera Malmö stads användande av genusperspektiv. Vi använder styrdokumenterna för att få en överblick huruvida genus används, men även som informationskällor för att bygga på vår kunskap om Malmö stads stadsplanering.

I vår fallstudie genomförs tre intervjuer med tjänstepersoner från Malmö stad. Under en veckas tid i januari utför vi tre intervjuer om cirka 45 minuter per intervju. Vi träffar fyra personer, två kvinnor och två män, i olika grupprum på stadskontoret. Första samtalet är med en planeringssekreterare/projektledare, det andra med en planarkitekt och det tredje med två landskapsarkitekter. Faktumet att vi har samtal med personer från olika yrkesroller, som arbetar på olika nivåer inom planeringen, gör att intervjuerna inte är helt jämförbara med varandra - men det ger en inblick i hur fler yrkesroller arbetar med genus.

Vi intervjuar även två konsulter som båda är kvinnor, en arkitekt och en landskapsarkitekt, från arkitektkontoret Tengbom. Ett av samtalen är tillsammans med arkitekt och kontorschefen för Tengbom Helsingborg. Vi för samtalet på plats efter hennes projektpresentation på A:BAR på Form/Design Center i Malmö. Delvis på grund av tidsbrist, men även då vissa av våra frågor besvaras i presentationen, är detta samtal 20 minuter kortare än resterande. Andra intervjun sker genom videosamtal då konsulten befinner sig på Tengboms kontor i Stockholm och på efterfrågan skickar vi våra frågor i förväg. Detta påverkar hur frågorna ställs och besvaras då hon har vetskap om vad vi är intresserade av, vilket gör hela intervjun något mer 'polerad'.

Alla fem intervjuer utförs för att få en inblick i hur yrkesverksamma inom planering arbetar och genus roll i deras arbete. Intervjuerna används för att försöka förstå hur de arbetar, utifrån den kunskapsbas som den teoretiska undersökningen förser. Inför intervjuerna har vi i förväg formulerat en intervjuguide med semistrukturerade frågor som tillåter personen som blir intervjuad att formulera sig utifrån deras egna tankar och erfarenheter. Enligt John W. Creswell (2014), författare av *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*, kan den som intervjuar då undvika att styra frågorna och svaren, samt att de som intervjuas själva får reflektera. Intervjuguiden med de semistrukturerade frågorna är uppbyggda på liknande sätt, men skiljer sig något beroende på om samtalet är med Malmö stad eller Tengbom. I intervjuerna utgår vi från dessa intervjuguiden med det förekommer dock små ändringar beroende på vart samtalen tar vägen. Vid alla tillfällen spelas samtalen in för att kunna föra mer naturliga samtal, utan att behovet av att anteckna stannar upp konversationen. Inspelningarna har också möjliggjort att vi på ett tillförlitligt sätt kunnat citera och återberätta samtalen.

Strukturen i detta arbete är inte uppdelat på samma vis som en klassisk vetenskaplig uppsats. I likhet med det hermeneutiken (Starrin & Svensson 1994) resonerar vi och reflekterar under arbetets gång. Var teoridel avslutas med våra reflektioner kring den teori som presenteras, den innehåller våra reflektioner, resonemang och de mönster vi identifierat.

AVGRÄNSNINGAR

Även om genus och genusperspektiv finns i alla delar av samhället kommer vi i detta arbete att avgränsa oss till genusperspektiv i fysisk planering. Vårt fokus ligger på de offentliga rummen eftersom det är där vi är verksamma och har möjlighet att påverka. Vi avgränsar oss även till att diskutera genus i planeringssammanhang utifrån ett urbant, och främst svenskt, perspektiv. Ytterligare avgränsar vi arbetet genom att enbart fokusera på planeraryrkets strukturer och arbetssätt i relation till genus. Den fysiska omgivningen och förvaltandet av platser är aspekter som också påverkar användande och synen på en plats, dock ligger vårt fokus på att undersöka planeringens strukturer och arbetssätt i relation till genus.

I detta arbete är det inte vår avsikt att diskutera hur människor ska leva mer jämställt i deras privata sfär då detta sträcker sig utanför våra ramar både för detta arbete men också för våra framtida yrkesroller. Vi vill dock poängtera att det offentliga inte finns utan det privata.

För att understödja vikten av genusperspektiv kommer det krävas en viss historisk återblick inom ämnet. Det är viktigt att skapa en förståelse för hur dagens maktordningar och normer skapats, men arbetets fokus ligger främst på att undersöka och diskutera dagens situation och genus potential i planeringssammanhang.

En diskussion om genus i planering genom queerperspektiv och queerteori skulle kunna tillföra och fördjupa arbetet, men på grund av begränsningar om tid har det inte utforskats i detta arbete. En annan diskussion som vore intressant är diskussionen om kroppen kopplat till platser och Donna Haraways (1988) begrepp *situated knowledge* men även detta har uteslutits

på grund av samma anledningar. Ytterligare hade det varit intressant att undersöka åldersaspekter i relation till genus och planering, men för att kunna föra en mer generell diskussion om genusperspektiv kommer det inte utvecklas i denna uppsats.

Vi kommer i detta arbete inte heller lägga fokus på att argumentera för jämställdhet i sig, då detta redan är väl etablerat sen tidigare. Istället kommer vikt läggas på att förstå genusperspektiv som ett verktyg för jämställdhet.

TERMINOLOGI

FENOMEN

“företeelse, något allmänt iakttagbart” (Nationalencyklopedin u.å.a)

GENUS

“benämning på den sociala process som tillskriver såväl människor som symboliska förhållanden och institutioner kollektiva s.k. könsegenskaper, dvs. manligt och maskulint respektive kvinnligt och feminint. [...] [Används] för att betona relationen mellan könen, dvs. att uppfattningar, normer och idéer om kön skapas relationellt, samt som ett redskap för att studera de i tid och rum varierande formerna av vad som uppfattas som manligt och kvinnligt. [...] Genuskonstruktioner utmärks av ett motsatstänkande som skapar skillnader, isärhållande och makt.” (Nationalencyklopedin u.å.b)

INTERSEKTIONALITET

“begrepp som syftar till att synliggöra specifika situationer av förtryck som

skapas i skärningspunkter för maktrelationer baserade på ras, kön och klass.” (Nationalencyklopedin u.å.c)

JÄMLIKHET

“alla individers lika värde” (Nationalencyklopedin u.å.d)

JÄMSTÄLLDHET

“innebär att kvinnor och män har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla väsentliga områden i livet. Jämställdhet är närbesläktat med jämlikhet. Medan jämlikhet rör alla människors lika värde är jämställdhet emellertid förbehållet förhållandet mellan könen.” (Nationalencyklopedin u.å.e)

NORM

“det ideal som en person förväntas anpassa sig till” (Nationalencyklopedin u.å.f). Men det kan även vara en “handlingsregel, påbud om hur man bör handla eller om hur något bör vara beskaffat eller organiserat” (Nationalencyklopedin u.å.g). Normer i sig behöver alltså inte vara något negativt eller positivt och ofta anses normer vara varken sanna eller falska (Nationalencyklopedin u.å.g).

PATRIARKAT

“familje- eller samhällssystem där den politiska och ekonomiska makten, både inom hushållet och i den offentliga sfären, innehas av äldre män [...] Inom samhällsvetenskapen är patriarkat en allmän benämning på sociala system inom vilka kvinnor är underordnade män. Patriarkatet är en djupt liggande samhällsstruktur som kan manifesteras på många sätt: män har

t.ex. ofta högre lön än kvinnor för samma arbete, och arbetsdelningen i hemmet leder till att kvinnor utför obetalt arbete.” (Nationalencyklopedin u.å.h

STÄLLNINGSTAGANDEN

Sverige, liksom de allra flesta länder i världen, har historiskt sett varit ett patriarkat. Det finns idag diskussioner om huruvida detta fortfarande är sant och om patriarkala strukturer fortsätter att påverka oss. Vi tar ställning i detta och utgår i detta arbete från att vi lever i ett samhälle med patriarkala strukturer. Att förklara samhället som ett patriarkat är dock inte tillräckligt. I definitionen av patriarkat sker en uppdelning i endast två kön och dessutom beror ens position i samhället inte bara på om en tillhör gruppen kvinnor eller män - det är därför ett intersektionellt perspektiv blir av vikt. Detta perspektiv kommer vi att utveckla i vår teoretiska undersökning.

Ett annat ställningstagande vi vill göra i ett tidigt skede är att tydliggöra vår inställning och tolkning av begreppen planering och plats, som förekommer genom hela arbetet. Planering som begrepp använder vi både när vi talar om planering i en större samhällskontext, likväl när vi hänvisar till planering på mer lokal och fysisk nivå. Vad vi inte diskuterar i uppsatsen är den planering som sker efter införandet av en gestaltning och den förvaltning av plats som sker efter. Platsen och dess koppling till planering bryts inte vid genomförandet av den fysiska gestaltningen, dock är det där vi valt att avgränsa detta arbete. Vi vill dock poängtera att det från oss finns en förståelse för att det finns ytterligare aktörer och moment som

fortsätter att påverka platsen i senare skeden än vad detta arbete behandlar. Alla aktörer är inte nödvändigtvis med i planeringsprocessen och det finns tillfällen där förändringar sker även utanför planeringen.

Genus, för oss, blir ett sätt att prata om normer kring manligt och kvinnligt utan att behöva prata om kvinnor och män i sig. Mycket kring det som benämns som kön har egentligen att göra med sociala konstruktioner och inte egentligen att göra med våra fysiologiska kön. Det går även att hävda att kön inte är något vi är utan något som skapas genom reproducerandet av rådande könsnormer (Larsson & Jalakas 2008; Andersson 2005a). Det kan också uppfattas som att kön är en följd av handlingar snarare än orsaken till handling (Andersson 2005a). Detta i sin tur gör begreppet genus, manligt och kvinnligt, mer relevant för diskursen än att endast prata om kön, kvinnor och män. Vi vill därför även poängtera att vi inte likställer genusperspektiv med ett om uteslutande kvinnor eller kvinnligt. Vi kommer dock att diskutera kvinnor och kvinnliga upplevelser i större utsträckning än män och manliga upplevelser då rådande maktordningar fortfarande underordnar kvinnor och kvinnliga upplevelser (Larsson & Jalakas 2008; Forsberg 2005). Applicering av genusperspektiv på planeringen är att ifrågasätta de maktstrukturer och normer som finns i vår praktik och se varför dessa ser ut som de gör i relation till manligt och kvinnligt.

TEORETISK UNDERSÖKNING

HISTORISK KULISS

Förutom att förse arbetet med en bakgrund har vi även valt att presentera en historisk kuliss. Vad detta innebär är att vi ytterligare vill förstå hur vår samtid påverkats av historien. Om arbetets bakgrund kan förstås som förklarandet av varför detta ämne är viktigt och aktuellt i dagens samhälle och politik, är kulissen det som ger en förståelse för den kontext vi alla befinner oss i gällande genus och planering. Kulissen är både den historiska bakgrunden som påverkat oss och iscensättandet av dagens kontext.

RÄTTEN TILL STADEN

Ett välkänt namn inom arkitektur och stadsplanering är den franske filosofen Henri Lefebvre och hans begrepp *right to the city*, som översätts till rätten till staden. Begreppet talar om alla människors rätt till staden och om hur staden ska vara en demokratisk plats för alla att delta i. Lefebvre (1996) formulerade begreppet rätt till staden där tillhörighet inte grundar sig på någon form av formellt medborgarskap, utan bygger snarare rätten till staden på inhabitation, där tillhörigheten till staden uppnås genom att bara vara i staden (Lefebvre 1996). Det finns två huvudrättigheter som omfattar begreppet rätt till staden: rätten till appropriering och rätten till deltagande. Den första innebär rätten att fullt ut utnyttja vardagsutrymmen i staden och det senare handlar om invånarnas rättigheter att delta i beslutsfattandet av stadsutveckling (Fenster 2005).

Tovi Fenster är professor i geografi och mänsklig miljö och arbetar med stadsplanering, social- och kulturgeografi samt genus och geografi. I *The Right to the Gendered City: Different Formations of Belonging in Everyday Life* granskar samt utmanar och utvecklar hon Lefebvres begrepp rätt till staden, genom att använda sig av genusperspektiv och feministisk kritik. Fenster (2005) skriver att det saknas en förståelse för hur patriarkala maktstrukturer styr och påverkar människors möjlighet till att delta i och göra anspråk på staden. Hon påpekar även hur etnicitet, kultur och genus har en stor påverkan på vår rätt till staden och kritiserar Lefebvre för att fokusera på mannen som norm - utan att belysa de problem och skillnader som finns i dessa grupper. (Fenster 2005)

Kvinnors rätt att appropriera hindras ofta av rädsla för att använda offentliga platser, i synnerhet gator, kollektivtrafik och parker, och de kan därmed inte uppnå full rätt till staden. I sin undersökning fann Fenster (2005) att rädslan för trakasserier i offentliga utrymmen kunde hittas i flertaliga kvinnors vardagliga erfarenheter och att det sträcker sig över ålder, sexuell preferens och nationalitet. Hon uttrycker att trots att rädsla och säkerhet främst ses som en social fråga är det också en rumslig fråga som är kopplad till design. (Fenster 2005)

När Fenster (2005) diskuterar rätten till deltagande skriver hon att när allmänheten deltar, är det mestadels vita medelklassmän som är representerade. Därför blir det deras intressen som representeras som 'allmänintresse'. Som ett resultat av detta blir kvinnors, och andra missgynnade grupper, intressen inte representerade. I sin studie fann hon att många kvinnor kände tillhörighet när de hade makt att kontrollera och anpassa för deras behov. Rätten till staden kan endast uppnås till fullo

när alla människor kan dela, använda och delta i samma stadsrum. Att inte få möjlighet att göra sin röst hörd påverkar även människors intresse. Ett resultat av att inte känna sig delaktig och del av staden gör att den för många upplevs som en främmande plats, någon annans plats. Det uppstår en tydlig kontrast mellan vad som är privat - hemmet - och vad som är främmande - de offentliga rummen. Fenster (2005) understryker vikten av att ha makt att bestämma och välja både i det offentliga och privata. Hon poängterar också att uppdelningen mellan det offentliga och privata, och dess koppling till manligt och kvinnligt, inte kan studeras separat. (Fenster 2005)

För att förstå denna uppdelning och relation mellan offentligt och privat samt manligt och kvinnligt krävs en historisk återblick på den moderna stadens uppkomst och utveckling.

HISTORISK ÅTERBLICK

Staden är en livfull och varierande plats, som erbjuder möjligheter för frihet och framgång. Samtidigt kan den också hindra dessa möjligheter. Mona Domosh, professor i geografi, och Joni Seager, professor i globala studier, arbetar båda med feministisk geografi och har tillsammans skrivit boken *Putting Women in Place - Feminist Geographers Make Sense of the World* (2001). Boken fokuserar mestadels på amerikansk utveckling men diskuterar även mönster som går att finna i andra delar av världen, särskilt i Europa. De skriver att för att förstå varför staden både erbjuder möjligheter och hindrar dessa behöver vi förstå hur våra samtida städer är konstruerade (Domosh & Seager 2001). Det behövs förståelse för att det finns lager av tidigare strukturer, traditioner, ideologier och trossystem, samt att alla

förklaringar av urbana mönster och processer måste ta hänsyn till dess historiska kontext. Alla landskap berättar något om de genusförhållanden och könsroller som existerade när de byggdes (Domosh & Seager 2001) och dess påverkan finns fortfarande kvar. Det är inte något vi ofta aktivt tänker och reflekterar över, eller ens lägger märke till, men tankestrukturerna existerar fortfarande (Larsson & Jalakas 2008). Det är därför som vi valt att, med ett genus- och kvinnoperspektiv, göra en historisk återblick över den moderna stadens utveckling.

Föreställningen om staden som maskulin och manlig går att spåra tillbaka så långt som till renässansen. Staden var ett uttryck för mänsklig, och manlig, dominans över den okontrollerbara naturen, som sågs som feminin. När de större städerna började moderniseras skedde en separering av hem och verksamhet - något som tidigare var starkt ihopkopplat. Verksamheter som tidigare ofta låg i bottenvåningen av hemmet flyttade, då de helt enkelt behövde mer plats. Denna separation ledde även till att kvinnor, som tidigare varit en del av verksamhet och därmed det offentliga, förflyttades mer till det privata. Arbete och hem blev viktiga symboler för nya identiteter och värderingar. De värderingar som associerades med den privata respektive publika sfären definierades i relation till varandra. Den nya maskulina sfären var definierad av ekonomisk nytta, medan den feminina privata sfären var definierad av familj, hem och känslomässiga band. Kvinnor, särskilt de från handelsklassen, blev ansvariga för att representera deras familjs nya kulturella identitet genom exempelvis heminredning och god etikett. (Domosh & Seager 2001)

Männens identiteter i staden var som affärsman på kontor i staden, politisk och social deltagare av publikt liv på caféerna samt som patriark när han

återvänder till hemmet (Domosh & Seager 2001). Kvinnans identitet var istället kopplat till hem och familj, dock bröt många kvinnor mot de värderingar och begränsningar som var kopplat till detta. Definitionen av den feminina identiteten krävde att de förmögna kvinnorna blev huvudkonsumenten för hushållet, vilket gjorde det nödvändigt för kvinnor att besöka affärsplatser (Domosh & Seager 2001). Butiker samlades i kluster inomhus och var av semi-privat karaktär (Larsson & Jalakas 2008), istället för att som tidigare finnas i publika rum som marknader. Domosh och Seager (2001) menar att detta kan bero på en vilja att skydda kvinnor från att bryta allt för mycket mot dåtidens feminina identitet. Dessa brytningar var dock undantagen som tydliggjorde reglerna om två världar: en publik värld av maskulinitet med arbete, industri och professionalism, och en privat värld av femininitet med hem, familj och kärlek (Domosh & Seager 2001).

I den industriella staden skapades det platser som var specifikt för män och på dessa kunde de ta del av de nöjen som staden endast erbjöd dem och 'orespektabla' kvinnor. Det skapades under denna tid även parker, som kom från en vilja från stadens dominanta klasser att på ett synligt sätt uttrycka samhällsengagemang och bidra med en mer raffinerad kulturell bild av staden. Parkerna fungerade som umgängesplatser för både kvinnor och arbetarklassen. Parkerna kunde ge kvinnor, som var förmögna, ett legitimt sätt att umgås utanför hemmet och utan att förlora sin status som 'respektabel'. (Domosh & Seager 2001)

Under slutet av 1800-talet var den urbana formen i ständig förändring och detta skulle kunna ha lett till mer möjligheter och platser för kvinnor, vilket det i vissa avseenden gjorde. Enligt Domosh och Seager (2001) ledde

det dock även till att det var väldigt ostabila socioekonomiska och spatiala förhållanden vilket i sin tur ledde till, vad de kallar, social ångest och ostabilitet. Ett sätt att dämpa denna sociala ångest och ostabilitet var att försöka reglera de till synes kaotiska krafter som ansågs hota stabiliteten i samhället. Domosh och Seager (2001) skriver att alla grupper som inte var av den dominanta - alltså kvinnor, icke-vita och arbetarklassen - utsattes för olika former av reglering av deras utseende, beteende, boende, sexualitet och jobb. Om de sociala och kulturella reglerna inte följdes kunde de bli utsatta för olika typer av straff, som kvinna betydde det ofta att de skulle anses som 'orespektabla'. (Domosh & Seager 2001)

Om kvinnor bröt mot regler om maskulina värden och platser skapade det alltså oro. Dock behövdes kvinnors närvaro som kontorsarbetare i industrialiseringens expanderande verksamheter, men även som konsumenter. Ett sätt att mildra den oro som skapades av kvinnors närvaro var att 'feminisera' konsumtionsdistrikten, som exempelvis The Ladies Mile i New York, och vissa arbetsuppgifter på arbetsplatser. Arbetsplatser delades även upp så att 'kvinnoarbete' inte skedde jämte 'mansarbete'. De feminiserade konsumtionsdistrikten kom att agera förstärkande av de rådande definitionerna av feminitet men erbjöd även förmögna kvinnor tillgång till staden. Denna tillgång var dock begränsad till vissa tillfällen, till särskilda platser och till endast vissa kvinnor. (Domosh & Seager 2001)

Kvinnor i det offentliga rummet sågs som ett problem som måste regleras (Domosh & Seager 2001; Larsson & Jalakas 2008). Om en kvinna bröt mot de kulturella regler som fanns kring kvinnor i det offentliga, var konsekvenserna ofta att de förknippades med en utsvävande sexualitet och prostitution. På engelska finns termerna 'streetwalker' och 'woman of the

streets' vilket betyder prostituerad och antyder att en kvinnas sexualitet inte är begränsad till hemmet - något som ansågs vara det största hotet för manlig dominans (Domosh & Seager 2001). Enligt Larsson och Jalakas (2008) kallades prostituerade även i Sverige för offentliga kvinnor.

Viktigast är att inte vara på fel plats vid fel tid. Rummet och tiden häftar nämligen fast på kroppen. Kodningen av rummet blir en kodning av människan i detta rum

(Forsberg 2005, s. 22)

I den moderna staden, från sekelskiftet till cirka 1970- och 80-talet, fick kvinnor rösträtt i flertalet västerländska länder (Domosh & Seager 2001), delvis på grund av kvinnors nya roller under världskrigen (Nationalencyklopedin u.å.i). Medan många män var soldater i första världskriget utförde kvinnor det som varit männens arbete. Medan många män var soldater i första världskriget utförde kvinnor det som varit männens arbete. Under första världskriget jobbade allt fler kvinnor i industrier, inom transport eller inom jordbruk, men de flesta kvinnor var tvungna att lämna dessa jobb efter kriget. Dock uppstod det nya typer av yrken, som exempelvis kontorist och telefonist, och i dessa yrken kunde kvinnor fortsätta arbeta även efter kriget (Nationalencyklopedin u.å.i).

Synen på kvinnan som hemmafru ifrågasattes på 30-talet i Sverige av Alva Myrdal som var minister, författare och debattör som stred för kvinnors möjligheter att kombinera hemarbete med lönearbete (Myrdal, Hirdman & Åse 2002). Myrdal förespråkade en kollektiv bostadsform med service och personal för att underlätta för kvinnor att ha ett lönearbete (Myrdal, Hirdman & Åse 2002). Grannskapsplanering slog igenom på 1940-talet

i Sverige och innebar ett förstärkt fokus på hemmet och hemanarbete men det stod fortfarande i kontrast till den manliga staden där lönearbete ägde rum (Larsson & Jalakas 2008). När kvinnor mer och mer trädde in i världen av avlönat arbete under 60-talet krävdes det andra lösningar för att få livet att gå ihop. De idéer och visioner som formulerades kom att handla om vardagen, om att lyfta den tysta kunskapen samt att hitta nya former för gemenskap (Larsson & Jalakas 2008). Under 70-talet svepte en vänstervåg in över Sverige och det började talas allt mer om jämställdhet mellan kvinnor och män. Larsson och Jalakas (2008) menar att detta leder till att förhållandena för kvinnor blir allt bättre och jämställdheten ökar.

I den postmoderna västerländska staden lever de allra flesta kvinnor tekniskt sett med alla möjligheter att vistas och ta del av staden. Domosh och Seager (2001) skriver dock att de flesta kvinnor omedvetet själva givit sig regler kring när de vistas i offentligheten, på grund av uppfattad otrygghet och därmed är kvar på sin traditionella plats - i hemmet.

Köpcentrum har i många avseenden blivit de nya innerstäderna och med den kontroll som finns på dessa platser anses de som trygga och säkra platser. De erbjuder kvaliteter som stärker förståelsen om vad som är feminina platser: ljusa och visuellt attraktiva platser som kan agera som plats för drömmande och begär. Dessa kvaliteter agerar som inspiration även för andra typer av offentliga byggnader och platser, exempelvis museum och torgtor. Enligt Domosh och Seager (2001) kommersialiseras sådana platser allt mer och omvandlas till versioner av de säkra, men starkt reglerade, köpcentrumen. (Domosh & Seager 2001)

REFLEKTIONER KRING DEN HISTORISKA KULISSEN

Rätten till staden är ett koncept som nu är allmänt vedertaget inom planerings- och arkitekturteori. Vi håller med Fensters (2005) argument att begreppet behöver ifrågasättas och även utvecklas, så att perspektiv om genus också inkluderas. Det är med förståelsen att rätten till staden inte är lika given för alla, som vi vidare kommer att utforska vilka perspektiv och fenomen som påverkar, hjälper eller motarbetar människors rätt och anspråktagande av staden.

Kommersialisering av offentliga platser, exempelvis köpcentrum, i syfte att öka säkerhet (Domosh & Seager 2001) är något vi tycker är synligt även idag. Vi anser att skapandet av reglerade platser innebär även skapandet av exkluderande platser, och ställer oss därför kritiska till detta. Restriktioner i form av öppettider, regler samt andra sociala koder och normer styr beteendet och vad som tillåts ske på platsen. Det som verkar vara en offentlig plats i detta köpcentrum är därmed inte det, på grund av dessa restriktioner.

Efter att ha gjort en historisk återblick tycker vi att den gett oss en förståelse för hur utvecklingen av den nutida moderna staden sett ut, samt synliggjort kopplingar till de offentliga rum som finns idag. Vi reflekterar över om spår av den historiska stadsutvecklingen fortfarande reproduceras, eventuellt genom praxis snarare än genom medvetna val. Vi funderar därför över hur praktiken ser ut idag, vilket vi kommer undersöka i fallstudierna, men även vilka värderingar och attityder som ligger gömda där i.

GRUNDLÄGGANDE UTGÅNGSPUNKTER

GENUS & RUMSLIGHET

Genom att studera historien och dagens samhälle kan samband mellan genus och rumslighet framhävas. Hur dessa hänger samman och påverkar varandra är viktigt att förstå för att se genus betydelse i stadsutveckling. Sambandet mellan rumsligheter och genus presenteras bland annat i boken, *Speglingar av rum: om könskodade platser och sammanhang*, redigerad och delvis skriven av Tora Friberg, Carina Listerborn, Birgitta Andersson och Christina Scholten (2005). De anser att det är felaktigt att ta den rumsliga utformningen för givet, som en könsneutral plats, eftersom den byggda miljön är konstruerad både ur ett socialt och politiskt sammanhang. Vad detta innebär är att staden och dess offentliga rum skapas av människor, både i planering, gestaltande och användande av platser. Rummen är därmed en förlängning och förverkligande av de maktordningar och normer människor bär på. Detta innebär att rummen inte enbart är en fysisk form. Det finns ett kontinuerligt skapande av rum som fortsätter att omedvetet reproducera och konstruera maktordningar. Kopplingen mellan rum och genus finns med andra ord alltid där, även om den inte alltid är synlig eller uppenbar. (Friberg, Listerborn, Andersson, & Scholten 2005)

Kulturgeografen Gunnel Forsberg (2003), professor på Stockholms universitet, skriver att samspelet mellan sociala handlingar och rum ligger till grund för genus- och kulturgeografen. Under 80-talet växte intresset för att ifrågasätta och söka svar på frågorna rörande samhällsskillnader mellan könen och dess koppling till produktion och reproduktion, begrepp

som ibland benämns som avlönat och oavlönat arbete. Produktion och reproduktion var begrepp som i teorin ansågs vara intimt sammanbundna med varandra men som i praktiken ständigt särskildes. Genusvetenskapens fokus blev därmed att problematisera dessa begrepp och dess koppling till offentligt och privat samt manligt och kvinnligt. Detta gjordes också tillsammans med att analysera vilka rumsliga konsekvenser denna uppdelning gav. (Forsberg 2003)

Som den historiska återblicken påvisat har uppdelningen av det offentliga som manlig och den privata sfären som kvinnlig satt sin prägel som kvarstår än idag. Genom att exempelvis studera arbetsmarknaden och dess uppdelning av kvinnodominerade yrken, respektive mansdominerade, förklarar Forsberg (2003) att genus till viss del än idag styr vår rörelsefrihet och valfrihet. Forskning visar också på att kvinnliga erfarenheter av rörelsemönster och vardagligt användande av rum skiljer sig från manliga erfarenheter. Kvinnliga erfarenheter pekar på att kvinnor tenderar att pendla kortare sträckor och gör dessa med kollektivtrafik eller cykel medan manliga erfarenheter pekar på länge pendlingssträckor som utförs med bil eller tåg. Detta placerar kvinnor och män i olika rum med olika förutsättningar, exempelvis rörande vilken arbetsmarknad de kan nå. Lösningen är inte att göra sociala problem till rumsliga, utan att se kopplingarna och förstå hur rum kan vara en medaktör i konstruerandet av social ojämlikhet. (Forsberg 2003)

Genderiserade gatustråk, det vill säga att stråk vänder sig till antingen kvinnor eller män, är ett annat exempel på rumslig uppdelning av kön. Forsberg (2005) återberättar hur en studie av Stockholms gator identifierar Drottninggatan som riktad till kvinnor med butiker för kläder, barn och

heminredning, samt restauranger. Gemensamt för alla butiker är att de stänger under kvällstid. Götagatan, även denna situerad i centrala Stockholm, har en mer manlig karaktär med kuriosa- och musikbutiker, samt klubbar, barer och restauranger där övervägande är öppna under kvällstid (Forsberg 2005). Vi, liksom Forsberg (2005), är dock medvetna om att långt ifrån alla gator är utformade enligt denna mall. Däremot kan vi vid egna reflektioner finna egna exempel på hur detta utspelar sig på gator i Malmö där vi rör oss.

Planeringen skapar inte i sig asymmetriska genusrelationer, men den återspeglar och befäster i rummet en föreställning om de genusrelationer som är förhärskande vid planeringstillfället.

(Forsberg 2005, s.33)

GENUS & PLANERING

Genom att förstå genus koppling till rumslighet, går det också att förstå planeringens koppling och betydelse för genus. Carina Listerborn, professor i stadsbyggnad, studerar staden ur maktperspektiv med fokus på kropp, plats, rum och vardagslivserfarenheter och hur maktrelation påverkar urbana utvecklings- och förändringsprocesser. Hon påpekar i *Medborgarinflytande - om makt, genus och stadsutveckling* (2015) att eftersom skapandet av plats börjar i planeringsfasen är det också här planeringen har möjlighet att påverka. Samhällsplanering, särskilt byggsektorn, är idag fortfarande en väldigt mansdominerad bransch (Listerborn 2015) och den bygger på år av tyst kunskap och praxis (Larsson & Jalakas 2008). Detta innebär att tidigare etablerade synsätt och normer vidmakthålls och reproduceras utan att ifrågasättas (Larsson & Jalakas 2008). Det faktum

att planeringen i sin tur utövar makt och är ett starkt politiskt redskap understryker vikten av att bryta de mansdominerade normer som existerar inom planeringen (Listerborn 2015).

Listerborn (2015) poängterar att eftersom planeringen är ett politiskt verktyg bär den också på ett ansvar. Planeringen måste både vara välinformerad och utan fördomar gällande människorna den bygger för, annars riskerar den att skapa en verklighet som illustrerar just bristen på detta (Listerborn 2017). Tio år tidigare skriver Listerborn (2007) om hur det finns initiativ till att inkludera genusperspektiv i planeringen men att dess praktiska implementering delvis har upplevts som problematisk - trots att det finns en uppsjö av metoder och checklistor att använda (Larsson & Jalakas 2008). Svårigheterna med att implementera genusperspektiv har ibland lett till att det ignoreras eller resulterat i planering som enbart bekräftar rådande könsnormer, istället för att bryta dem (Listerborn 2007; 2015). Fenster (2005) tar upp problematiken om att skapa platser utan full vetskap om vilka som kommer använda den och deras relation till rumslighet. Hon förklarar att utan förståelse för olika grupper riskerar planerare att skapa platser som förblir oanvända och ytterligare förstärker gapet mellan sociala grupper (Fenster 2005).

För planerare innebär ansvaret inte enbart att planera för alla, utan även att inkludera alla i processen. Under 1900-talets planering fanns det fokus på allmänintresset, vilket antogs vara samma för alla, och planeringen ansvarade för att ställa livet tillrätta för dess medborgare (Larsson & Jalakas 2008). Idag existerar inte samma syn på planering men till viss del lever idén om det allmänna intresset kvar (Listerborn 2015). Vad som måste ifrågasättas är; vem är allmänheten och vem är det som talar för

allmänheten? Utan svar på dessa frågor vet vi inte vems stad det är som byggs (Listerborn 2015).

TVÅ SYNER PÅ OFFENTLIGA PLATSER & PLANERING

För att förstå varför planering av offentliga platser sker som det gör behövs en förklaring om de olika syner som finns av offentliga platser. Enligt Lefebvre (1991) finns det en distinktion mellan *representationsplats* och *representationer av plats* som kan förklara hur plats kan ses på två skilda sätt. Den förstnämnda refererar till den approprierade och levda platsen i bruk medan den sistnämnda refererar till plats som planerad, kontrollerad och ordnad (Lefebvre 1991). I en artikel av Don Mitchell (1995), professor i kulturgeografi vid Uppsala universitet, exemplifieras och vidare diskuteras denna distinktion. Artikeln diskuterar en kamp om People's Park i Berkley där en omgestaltning av parken planerades, och utfördes, för att få bukt med något som ansågs vara ett problem (Mitchell 1995). Detta 'problem' var hemlösa som vistades och bodde i parken. Mitchell (1995) beskriver hur det finns två syner på offentliga platser och att dessa ofta hamnar i konflikt med varandra. Enligt Mitchell (1995) handlar den ena synen, som han kopplar till Lefebvres begrepp *representationsplats*, om det offentliga rummet som tas och återskapas av politiska aktörer. Denna syn ser det offentliga rummet som politiserat och det accepterar risk för störning som centralt för dess funktion (Mitchell 1995). Den andra synen, som Mitchell (1995) kopplar till Lefebvres begrepp *representationer av plats*, förklarar han som en syn där offentlig plats är planerad, ordnad, ordentlig och säker. Användarna ska inte känna sig obekväma eller behöva möta oönskade händelser eller personer, i fallet om People's Park var dessa oönskade de hemlösa (Mitchell 1995).

Mitchell (1995) beskriver att den traditionella planeringen har en historia av att se offentliga platser på det sistnämnda sättet, som platser som ska ordnas och göras säkra genom att planera bort det som ses som problem. Det offentliga rummet är en avgörande del av ett demokratiskt samhälle, och när dessa planeras måste det ske med försiktighet. Om de planeras och styrs för hårt kommer de inte, enligt Mitchell (1995), vara sanna offentliga platser.

REFLEKTIONER KRING GRUNDLÄGGANDE UTGÅNGSPUNKTER

Utgångspunkterna som presenterats i denna del av arbetet beskrivs som fenomen vars syfte är att förklara och beskriva relationerna mellan genusperspektiv och planering. Fenomenen: genus & planering, genus & rumslighet samt två syner på offentliga platser & planering presenteras här i början av arbetet då de lägger grunden för förståelsen om vad genus betyder.

Stadens offentliga rum skapas i planering, gestaltande men även i själva användandet av platsen, vilket innebär att den mening som tillskrivs rum skapas och återskapas kontinuerligt. Kvinnor och män har historiskt sett befunnit sig i olika rum, vilket har inneburit att rummen skapats med kvinnliga respektive manliga behov i åtanke. Som Listerborn (2015) påpekar har planering en praxis som präglas av manliga normer och vi anser, i likhet med Larsson och Jalakas (2008), att om planeringen inte ifrågasätter denna praxis kommer de bara att fortsätta att reproducera denna manliga norm. Därför anser vi att det blir viktigt att reflektera kring genus och rumslighet.

En planering som försöker ställa livet tillrätta för allmänheten (Larsson & Jalakas 2008) och som önskar att radera det som kan upplevas som obehagligt (Mitchell 1995) är inte att eftersträva. Detta då vi anser att det finns en stor risk att planera bort personer och överse verkliga erfarenheter. Det blir ett sätt för utöva kontroll och makt över stadens offentliga rum, samt att det upprätthåller och befäster dessa maktrelationer. Vi tar vidare med oss denna tolkning, att planeringen formar stadsrum som inte är fria från maktrelationer.

PRAKTISKA PERSPEKTIV

APPROPRIERING AV PLATS

Rumslig appropriering, att ta platser i anspråk genom fysisk närvaro, kan också förklaras som sättet människor skapar tillhörighet till platser. Genom användandet av rum och skapandet av minnen, kopplade till platser, förstärks tillhörigheten till platsen (Fenster 2005; Forsberg 2003). Fenster (2005) skriver om vikten av att känna tillhörighet i staden och nämner tillhörighet, deltagande och trygghet som tre viktiga komponenter för att skapa bra livskvalitet.

Approprieringen av platser behöver däremot inte nödvändigtvis ske genom att befinna sig en längre tid på samma plats. Enbart genom att använda staden, att röra sig i den och låta den vara en del av ens vardagsliv, tas den i anspråk och görs till en plats som känns mer familjär. Genom upprepad vistelse på eller genom rum genereras ett insamlade av kunskap, minnen och erfarenheter som tillsammans bygger upp en relation till platsen. Fenster (2005) skriver att personer som kände sig väl hemma i sitt närområde var de som hade en god platskännedom. Exempelvis säger en kvinna i Fensters (2005) studie:

Knowing the streets makes me feel belong ... knowing shortcuts – it shows I know the neighbourhood.

(Fensters 2005, s.223)

Rätten till att ta platser i anspråk må juridiskt sett vara densamma för alla stadens medborgare, men verkligheten ser inte alltid så ut (Larsson &

Jalakas 2008). I verkligheten finns det flera andra aspekter som tillsammans förstärker eller försämrar människors möjlighet till att delta i staden och ta dess platser i anspråk (Fenster 2005). Maktordningar mellan kön, klasser eller etniciteter påverkar till stor del detta (Fenster 2005). Vem som får ta plats eller göra sig hörd ser också annorlunda ut beroende på vilket geografiskt område en 'tillhör' skriver Listerborn (2016) i texten *Feminist struggle over urban safety and the politics of space*. Dessa aspekter påverkar i hög grad, vilket gör det viktigt att belysa faktumet att om en inte får ta del i beslutfattande om staden, innebär det i förlängningen att uteslutas från demokratiska beslut. Relationen mellan platser och demokrati och dess koppling till makt, kön och etnicitet måste därför undersökas och ifrågasättas (Listerborn 2016).

DELTAGANDE I PLANERINGSPROCESSEN

Förutom att fysiskt delta i offentliga rum krävs det att alla människor har en möjlighet att delta i stadens utformning och planering för att de ska ha full rätt till staden (Fenster 2005). Faktumet att det är svårt att nå ut till hela befolkningen är ett välkänt problem inom planeringsyrket, dock är det något som måste arbetas vidare med (Listerborn 2007; 2015). Listerborn (2015) skriver att det finns många, såväl politiker som tjänstepersoner, som förespråkar och har höga ambitioner för att öka människors deltagande i planeringsprocesser och som önskar att medborgarnas egna initiativ ska inkluderas mer. Ett välfungerande deltagande kan visa sig vara tidseffektivt, pedagogiskt och socialt inkluderande (Listerborn 2015). Dock kan det ibland finnas en mistro till politiker och tjänstepersoner som ofta är grundat i att tidigare projekt och satsningar i området varit utan resultat eller större inflytande från de deltagande (Listerborn 2015). Det blir därför

viktigt för tjänstepersoner att fullfölja de projekt som påbörjats tillsammans med deltagarna för att upprätthålla viljan till samarbete (Listerborn 2007). Listerborn (2015) skriver även att projektets relevans och hur frågor till allmänheten är ställda påverkar deltagandet.

För att skapa en diversifierad representation blir det också viktigt att se på deltagande i relation till vardagslivet och förstå dess påverkan. Möjligheten att få ihop livspusslet, både oavlönat- och avlönat arbete, samt finna tid över till deltagande är inte alltid lätt. Tid och rum begränsar våra handlingsmöjligheter, vilket i sin tur påverkar möjligheten till deltagande. I en deltagandeprocess är det också viktigt som tjänsteperson att diskutera vilken roll medborgarna har. Listerborn (2015) ifrågasätter var medborgare har en röst och till vem ska de rikta den. Är medborgarnas perspektiv något som enbart används på en lokal nivå eller har deras inflytande även relevans i större sammanhang? Listerborn (2015) poängterar också att dagens maktordningar och vem som har inflytande i byggandet av städer ser inte ut på samma sätt som förr. Numera har kommunen inte samma tydliga roll utan allt fler intressenter som byggbolag eller fastighetsutvecklare är involverade i processen. Detta försvårar kommunikationerna mellan verksamma aktörer och deltagande privatpersoner. Det är därför viktigt att reflektera över vilken tyngd medborgares erfarenheter och åsikter har i förhållande till experternas. (Listerborn 2015)

I artikeln *Participatory methods for creating feminist futures* (2012) skriver Ulrika Gunnarsson-Östling, Åsa Svenfelt och Mattias Höjer bland annat om *partisans*, förklarar som homogena grupper med samma värderingar och idéer samt *non-partisans* som är blandade grupper med olika kunskap och intresse. Dessa termer diskuteras i samband med utvärderande

av workshops som författarna genomfört med olika grupper. De för resonemanget att homogena grupper, i deras fall expertgruppen, tenderar att ha svårt att ändra åsikter och vara öppna inför nya alternativa idéer eftersom de alla delar samma åsikt. Heterogena grupper har däremot lättare för att ändra åsikt eller vara öppna för flera förslag och resultat. Vad detta tyder på är att heterogena grupper, bestående av människor med olika expertis, erfarenheter och åsikter, kan vara vad planeringen behöver. (Gunnarsson-Östling, Svenfelt & Höjer 2012)

TRYGGHET

Trygghet är det område som får störst uppmärksamhet när det kommer till frågor om jämställdhet och planering (Larsson & Jalakas 2008; Listerborn 2000; Listerborn 2016). Larsson och Jalakas (2008) skriver att detta område av jämställdhetsarbete har en tydlig koppling till regeringens fjärde jämställdhetsdelmål, om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

Fenster (2005) påpekar att det är en demokratisk fråga att jobba med trygghet. Hon beskriver att inte alla kan ta rätten till staden för givet, utan staden är för många en otrygg och främmande plats som de inte anser sig vara en del av. Trygghet, eller kanske rättare sagt otrygghet, styr hur människor rör sig i staden - särskilt under kvällar och nätter. Detta gäller dock framförallt kvinnor (Forsberg 2005; Listerborn 2000). Enligt en rapport från Statistiska centralbyrån (2018) är kvinnor generellt mer oroliga för brott och känner sig mer otrygga än män. Dock säger samma rapport även att kvinnor generellt är mindre utsatta för brott i offentliga rum än vad män är (Statistiska centralbyrån 2018). Larsson och Jalakas (2008) för resonemanget att faktumet att kvinnor tycks vara mindre

utsatta kan bero på att de inte befinner sig i det offentliga rummet i samma utsträckning som män då de begränsas av risk för potentiella kränkningar, ofta av sexuell karaktär. Kvinnor utvecklar även strategier för att undvika sådana kränkningar (Larsson & Jalakas 2008), vilket vi kommer diskutera vidare i avsnittet: Problematisering av trygghet & 'skyddande' av kvinnor.

Diskussionen om trygghet och ökad säkerhet inom planering har handlat mycket om utformning av miljöer vid busshållplatser, gång- och cykelvägar och gångtunnlar (Larsson & Jalakas 2008). Birgitta Andersson (2005a), doktorand i kulturgeografi, skriver som exempel att cykeltunnlar ofta ses som otrygga och att kvinnor hellre korsar eller färdas längs en trafikerad väg än att gå genom en gångtunnel om kvällar och nätter. De åtgärder som brukar tas upp är bättre belysning och bättre sikt, exempelvis genom att minska på vegetationen (Larsson & Jalakas 2008). En princip som ligger till grund för trygghet i staden är att den är så tillgänglig som möjligt för alla dess invånare (Larsson & Jalakas 2008).

VARDAGSPERSPEKTIV

Ett annat perspektiv att lyfta och att använda inom planering är vardagsperspektiv. Vardagsperspektiv är en möjlighet att ytterligare belysa relationerna mellan det privata och offentliga, produktion och reproduktion, avlönat och oavlönat arbete samt att finna lösningar till hur dessa kan samspela (Larsson & Jalakas 2008). Behovet av ett vardagsperspektiv förespråkas av Larsson och Jalakas (2008) och Listerborn (2007; 2015). Listerborn (2007) anser att inkludandet av vardagen i planering inte har varit särskilt förekommande och att erfarenheter kring vardagslivet sällan erkänns som kunskap, vilket resulterat i att det inte fått ta plats. Istället har

planeringens fokus legat på produktion (Listerborn 2007).

Resultatet av detta ensidiga perspektiv är att staden utformas utan relation till människors vardag. Staden utgör, som Larsson och Jalakas (2008) uttrycker det, ramen för vardagslivet. De anser därmed också att ett vardagsperspektiv måste inkludera alla dygnets timmar och alla veckans dagar samt tillgodose alla vardagens perspektiv. Detta inkluderar exempelvis läge av och kommunikationer mellan bostad, arbetsplats och skola samt fritidsaktiviteter, handel och annat oavlönat arbete. (Larsson & Jalakas 2008)

De brittiska kulturgeograferna Helen Jarvis, Andy C. Pratt, Peter Cheng-Chong Wui skriver i *The Secret Life of Cities: The Social Reproduction of Everyday Life* (2001) om vardagsperspektiv, där också benämnt som städers hemliga liv. I likhet med Listerborn (2007), som kritiserat planeringen för att enbart fokusera på rörelsemönster i anslutning till produktion, anser de att vardagen försummas av planerare och politiker och poängterar att ett vardagsperspektiv berör mycket mer än bara produktion (Jarvis, Pratt & Cheng-Chong Wui 2001). Utifrån fallstudier utförda i London och andra storstäder i Storbritannien beskriver de hur städer består av fyra dimensioner: sysselsättning, bostadsutbud, transporter och social reproduktion (Jarvis, Pratt & Cheng-Chong Wui 2001). De tre förstnämnda dimensionerna är vad som vanligen förekommer i beskrivningar av städer, författarna anser dock att den sistnämnda ofta ignoreras eller glöms bort (Jarvis, Pratt & Cheng-Chong Wui 2001).

Produktion och reproduktion är beroende av varandra, de är »inbäddade i varandra«. Produktion och reproduktion skall inte uppfattas som motsatser utan som två sidor av samma mynt.

(Larsson & Jalakas 2008, s. 81)

Ett exempel på en åtgärd som tagit hänsyn till vardagsperspektiv är den jämställda snöröjningen i Karlskoga. Genom att titta på snöröjning utifrån ett jämställdhetsperspektiv insåg personalen på samhällsbyggnad i Karlskoga kommun att det kanske inte var så könsneutralt som de hade trott. Kommunen prioriterade att röja bilvägar, särskilt stora vägar som låg i anslutning till mansdominerade arbetsplatser. Då forskning pekar på att kvinnor går, cyklar och åker buss i större utsträckning än män ledde detta till att snöröjningen prioriterade män. Karlskoga bestämde sig för att ändra sitt arbetssätt. Gång- och cykelvägar samt busshållplatser prioriterades över bilvägar och största prioritet gavs till vägar till förskola, då det är dit föräldrar beger sig först på morgonen. Efter det kom större arbetsplatser, inte enbart de mansdominerade, och efter det kom gång- och cykelvägar till skolor. Denna förändring krävde inga förhöjda kostnader, de sparade till och med pengar då färre halkolyckor skedde. Det enda de behövde göra var att förstå vardagslivet för alla medborgare och prioritera om. (Gålmark 2012)

Vardagsperspektiv är ett sätt att ta till vara på de erfarenheter från vardagen som idag inte representeras, på grund av rådande samhällsstrukturer, och ett sätt att sammanlänka produktion och reproduktion (Larsson & Jalakas 2008). Det handlar om att ta sig an en annan utgångspunkt och synliggöra de dolda antaganden och erfarenhetsvärldar som existerar (Larsson &

Jalakas 2008). En anledning till att argumentera för vardagsperspektiv är att kvinnliga erfarenheter generellt haft mindre trovärdighet och möjlighet att påverka (Listerborn 2015). Detta på grund av deras association till det som är emotionellt, irrationellt och subjektivt snarare än de som ses som 'kunskap'. Det är även på grund av denna association som vardagsperspektiv inte har fått ta större plats inom planeringen, då den främst talar om personliga erfarenheter och inte 'riktig' kunskap (Listerborn 2015). Skulle planeringen applicera ett väl förankrat vardagsperspektiv och förespråka förändring som gynnar vardagens rutin och den sociala reproduktionen, skulle planeringen ge goda förutsättningar för kvinnor och män att skapa mer jämställda möjligheter (Larsson & Jalakas 2008). Vardagslivet är därmed både ett begrepp och ett redskap som kan göra planeringen mer jämställd.

REFLEKTIONER KRING PRAKTISKA PERSPEKTIV

I denna del av arbetet har vi presenterat ett antal perspektiv som identifierats som fenomen att använda i praktiken. Fenomenen kan användas både för att skapa en djupare förståelse men också som hjälpmedel i det praktiska arbetet. Alla fenomen; appropriering, deltagande, trygghet och vardagsperspektiv relaterar till och påverkar varandra.

Det finns svårigheter med att få människor att delta i planeringsprocessen, men samtidigt skriver Fenster (2005) och Listerborn (2007; 2015) att behovet av att delta, både i planering och den fysiska staden, är viktigt och något som eftersträvas. Vi resonerar därför att det är något som saknas och att det är viktigt att försöka förstå vad som förbises. Genom att skapa en förståelse för hur vardagen påverkar oss och hur vår vardag påverkas

av staden, tror vi att det går att närma sig dessa svar. För att förstå vilka och vad vi planerar för behövs ett vardagsperspektiv (Larsson & Jalakas). Som Listerborn (2007) poängterar handlar det inte om att endast belysa produktion eftersom det då finns en risk att glömma bort allt annat som behövs för att få samhället att gå ihop.

Genom deltagande, med väl valda metoder och ett aktivt sökande efter jämn representation och röster från allmänheten, kommer erfarenheter som är kopplade till vardagslivet fram. På så vis får planeringen ta del av den erfarenhetskunskap som befolkningen besitter. En planering som fokuserar på ett väl förankrat deltagande är troligtvis också en planering som är lättillgänglig och tillmötesgående. Listerborn (2007) skriver att det inte alltid är lätt som ensam person att söka kontakt med den ansiktslösa kommunen, eller veta vart en ska vända sig. I relation till vardagsperspektiv och deltagande är det också, som Listerborn (2015) nämner, värt att ifrågasätta hur människors åsikter värderas och ställs mot experters åsikter. Enligt oss är det viktigt att hitta en balans mellan dessa två. Som Gunnarsson-Östling, Svenfelt och Höjer (2012) skriver, är heterogena grupper med blandad expertis de som tycks generera fler idéer och de som vågar bryta vana tankesätt och mönster. Detta är något vi tror planeringen skulle behöva för att bryta från den traditionella manliga planeringen.

Det är också genom deltagande som appropriering uppmuntras. Genom deltagande har planeringen möjlighet att hjälpa människor att ta platser i anspråk. Grupper med mindre social makt, som på egen hand inte anser sig ha makten att ta platser i anspråk, kan behöva planeringens hjälp till att känna sig inkluderade och sedda.

**Planering kan hjälpa människor att appropriera en plats,
särskilt om de inte har makten att ta den själv.**

I likhet med Fenster (2005) anser vi att genom användandet av staden, att röra sig i den och låta den vara en del av sitt vardagsliv kan vi göra den till vår. Vi vill också poängtera vikten av att inte låta diskussionen stanna vid att alla har samma juridiska rätt till staden, utan önskar att lyfta problematiken kring social makt. Beroende på vem vi är och hur mycket social makt vi besitter, påverkas våra möjligheter till appropriering. Detta skapar också en pågående cykel av att de som sitter på makt lättare kan appropriera platsen, vilket i sin tur synliggör dem ytterligare, som i sin tur genererar mer makt till dessa personer. Samma process sker omvänt där de med mindre makt förblir dolda. Därför är det viktigt att bryta denna cykel och förstå relationerna mellan social makt och appropriering.

Även tryggheten, eller bristen på den, påverkar människors möjligheter till att befinna sig på offentliga platser och att appropriera staden. Det är därför ett viktigt perspektiv att inkludera i samtalet om jämställdhet, samtidigt som vi gör en observation att frågor om jämställdhet och genus ibland reduceras till enbart frågor om trygghet och säkerhetsåtgärder.

Vad alla dessa fenomen egentligen, i grund och botten handlar om är att lyssna, förstå och ge plats.

Feminism is about raising voices, but also listening carefully.
(Listerborn 2016, s.252)

ATTITYDER OCH INSTÄLLNINGAR

INTERSEKTIONELLT PERSPEKTIV

Feministisk teori och praktik har blivit tvungen att utmana antagandet om att alla kvinnor delar en gemensam erfarenhet av manligt förtryck (Listerborn 2007). Genom att använda ett intersektionellt perspektiv går det att synliggöra andra maktordningar än de kopplade till genus. Listerborn (2015) skriver att intersektionalitet syftar på intersektionen, eller korsningen, mellan kategorier som kön, klass, etnicitet, nationalitet, sexualitet, funktionsvariation och ålder, samt hur de kan verka för att personer hamnar i en samhällslig position av makt eller underordning. Vilka maktordningar som synliggörs beror på varje kontext och kanske är rasism en mer central fråga än vad genus är i vissa sammanhang - men det betyder inte heller att genusfrågor då skulle vara irrelevanta (Listerborn 2015).

Även Fenster (2005) tar upp intersektionalitet som en viktig del av genusperspektiv i planering. Hon uttrycker att i vilken utsträckning som rätten till staden, alltså rätten att använda och rätten till deltagande, faktiskt uppnås beror till stor del på könsrelaterade maktordningar, men att de alltid korsar andra identitetsfrågor och maktordningar som etnicitet, nationalitet och kultur (Fenster 2005).

Kvinnorörelsen i Sverige har inte alltid synliggjort kvinnor med annan etnicitet eller nationell bakgrund, eller haft kunskap om och förståelse för de maktstrukturer som skapar skillnader (Listerborn 2007). I debatter om kvinnor och säkerhet, vilket är den vanligaste debatten kring jämställdhet

och offentliga rum, har det funnits ett stort fokus på den västerländska kvinnan. Detta trots att kvinnor på andra håll i världen är mer utsatta för våld (Listerborn 2016).

KÖNSNEUTRAL ELLER KÖNSBLIND?

Den fysiska planeringen anses ofta som könsneutral. Den är till för alla och dess dokument, såsom översiktsplanen, berör allmänheten. Det skulle därför vara möjligt att argumentera att en könsneutral planering, där varken kön eller ålder prioriteras, skulle vara att föredra. Larsson och Jalakas (2008) samt Andersson (2005a), är alla överens om att ett könsneutralt perspektiv kan likställas med att blunda för de skillnader som finns idag mellan könen. De konstaterar att ett könsneutralt perspektiv ofta leder till könsblindhet. (Larsson & Jalakas 2008; Andersson 2005a)

Problematiken med ett könsneutralt perspektiv inom planeringen är att det finns en risk att reproducera den traditionella, manliga, synen utan att ifrågasätta den (Larsson & Jalakas 2008). Normen för ett könsneutralt perspektiv bygger på tidigare erfarenheter, men frågan är vems erfarenhet det är baserat på. Genom att ifrågasätta vem som är normen, vem som fattat besluten samt vilka som har haft möjlighet att delta i planeringen blir detta neutrala perspektivet tydligare (Larsson & Jalakas 2008). Den fysiska planeringen bygger på en praktik som länge tillhört männens domän, på grund av detta finns en risk att kvinnliga perspektiv och erfarenheter försummas (Larsson & Jalakas 2008). Arbete för jämställdhet bör därför handla om att införa genusperspektiv på dagordningen (Andersson 2005a).

Användning av genusperspektiv i planeringen, eller i andra sammanhang, har däremot anklagats för att vara främjande enbart för kvinnor och anses ha haft ett alltför stort fokus på dem som utvald grupp (Andersson 2005a). Att förhålla sig könsneutral kan därför förstås som att hålla sig opartisk i frågan och att planera för alla, snarare än en specifik grupp. Larsson och Jalakas (2008) problematiserar detta och ifrågasätter vad som är normalt och vad anses avvikande.

Hur det »normala« ser ut tydliggörs inte, bara det avvikande. Men vilka blir kvar när man räknat bort alla avvikande, »onormala« grupper? Jo, en minoritet som består av svenska, vita, medelålders, heterosexuella män.

(Larsson & Jalakas 2008, s.59)

Listerborn (2015) poängterar att användandet av könsneutrala termer är vanligt förekommande inom planeringen och byggbranschen, samtidigt som den svenska samhällsplaneringen till stor del anser sig vara neutral och opolitisk. Användandet av termer som indikerar en socialt neutral verklighet utan variation i kön, sexualitet, rörlighet, ålder, klass eller etnicitet är problematisk eftersom den blundar för de skillnader som finns istället för att synliggöra dem (Listerborn 2015). *I RISK: Om kvinnors erfarenhet och fysisk planering* skriver Andersson (2005a) om den könsneutrala cyklisten och påstår att styrdokument inte nämner kvinnor eller män, istället talar de om cyklisten, trafikanten och resenären såväl som om medborgare och människor. Dessa termer är könsneutrala, men också könsblinda (Andersson 2005a).

KVINNORS ANSVAR FÖR JÄMSTÄLLDHET

På flera håll verkar det finnas ett antagande om att antalet kvinnor påverkar jämställdheten på så sätt att kvinnor likställs med jämställdhet. Antingen för att ett ökat antal kvinnor balanserat ut kvoten kvinnor och män på arbetsplatsen, eller för att det antas att kvinnor är de som engagerar sig och arbetar för jämställdhetsfrågorna. Det finns alltså ett antagande att när det finns fler kvinnor på arbetsplatsen, kommer jämställdheten på köpet. Det blir med andra ord kvinnor som ansvarar för jämställdhet. (Larsson & Jalakas 2008; Andersson 2005a)

Även om det genom tiderna har varit kvinnor som drivit frågorna gällande hemmet, vård och omsorg, såväl som jämställdhet (Larsson & Jalakas 2008), samt varit de som tagit sig in på männens arbetsmarknad, så är det i dagens läge inte något som kvinnor fortfarande kan förväntas ansvara för. Micael Nilsson (2008) skriver i avhandlingen *Genusregim i förändring: Jämställdhet och makt i kommunal politik mellan åren 1970 och 2006* att många kvinnor inte vill 'ödelägga' sina karriärer genom att fokusera på jämställdhetsfrågor. Nilsson (2008) skriver om hur det finns en hierarkisk relation mellan kvinnor och män i det kommunala politiska systemet. Han resonerar kring hur den historiska manliga dominansen påverkat hur människor ser på makt och vilka föreställningar de har om personer med makt. Kvinnliga politiker på höga positioner, möts inte av samma respekt som män i samma position (Nilsson 2008). Detta kan bero på att högt uppsatta personer som sitter på makt förknippas med en bild av manlighet och kvaliteter som anses höra därtill, som auktoritet, dominans och handlingskraft, vilket försvårar för kvinnliga tjänstepersoner - särskilt om de vill vara förkämpar för jämställdhet (Nilsson 2008).

Det har varit svårt för kvinnor att nå de höga positionerna och samtidigt prioritera jämställdhetsarbete. Det har dessutom varit vanligt att personer med feministiska utgångspunkter som prioriterar jämställdhetsfrågor tonat ner dessa för att nå högre maktpositioner. Kvinnliga tjänstepersoner har även tagit avstånd från att diskutera jämställdhetsfrågor för att de inte ville betraktas som en 'kvinnosaks kvinna'. Vi författare resonerar dock om det kan vara lättare redan idag, tack vare det uppsving jämställdhet och feminism fått i allmän samhällsdebatt de senaste åren. Kvinnor har alltmer tagit maktpositioner, men Nilsson (2008) menar att stark styrning förknippas med en bild av manlighet. Genom ett genusperspektiv går det att synliggöra dessa maktstrukturer och därmed förbättra jämställdhetsarbetet och göra det till en fråga för alla - inte bara för 'kvinnosaks kvinnor'. (Nilsson 2008)

Det delade ansvaret har också blivit tydligare i definitionen av jämställdhetspolitikens mål. Jämställdhetsmålen har skiftat formulering från att tala om att ge kvinnor samma möjligheter som män, vilket innebär att mäns roll förblir densamma, till att tala om hur kvinnor och män ska ha samma rätt. Skillnaden i dessa formuleringar är att den senare inte bygger på mannen som norm eller ser mannens roll som den alla ska eftersträva. Den senare eftersträvar kvalitativa förändringar, snarare än kvantitativa. (Larsson & Jalakas 2008)

De kvantitativa förändringarna, relaterade till representation och jämn könsfördelning, har självklart en påverkan på jämställdhet. Utan en mer kvalitativ förändring, det vill säga, att kritiskt granska och ifrågasätta de normer och föreställningar som idag existerar, riskerar planeringen att följa samma mönster som tidigare. Därmed misslyckas den också med att bryta

upp gamla strukturer för att skapa nya som bygger på kvinnor och mäns lika rättigheter och ansvar. (Larsson & Jalakas 2008)

PROBLEMATISERING AV TRYGGHET & 'SKYDDANDE' AV KVINNOR

Förutom ansvaret att driva jämställdhetsfrågorna framåt på arbetsplatser och i politiken (Nilsson 2008) bär även var kvinna på ett personligt ansvar för deras egen säkerhet i vardagen. Andersson (2005b), Listerborn (2000) samt Larsson och Jalakas (2008) skriver om kvinnors egna ansvar för deras säkerhet. De beskriver strategier som kvinnor anammar i hopp om att både förhindra och förbereda sig på eventuella övergrepp. Dessa strategier sätter sina spår i hur kvinnor använder offentliga rum och hur det formar deras vardag. Detta leder till att vad som egentligen är ett problem för hela samhället att lösa, istället blivit till något som var enskild kvinna bekämpar med egna strategier och begränsningar av sitt eget liv (Andersson 2005b).

I diskussioner om trygghet förekommer ordet rädsla relativt ofta. Enligt Andersson (2005b) är användningen av begreppet rädsla väldigt problematiskt och något som behöver undvikas helt. Den största anledningen till detta ställningstagande är att många kvinnor inte själva ser sig som rädda, även om de medvetet eller omedvetet beräknar sannolikheten att råka ut för mäns våld - och att detta skapar begränsningar i deras liv. Denna typ av riskkalkylering är en del av en tyst kunskap som är en så självklar del av att vara kvinna att det inte verbaliseras eller ifrågasätts. I Anderssons studie (2005b) blev det även tydligt att det inte är helt oproblematiskt att prata om kvinnors rädsla, eller rättare sagt - kvinnors strategier. Genom att synliggöra strategier som tidigare varit omedvetna gjorde det kvinnor medvetna om deras egna sätt att hantera potentiellt

farliga situationer, vilket gjorde dem obekväma eller till och med rädda.
(Andersson 2005b)

När kvinnor förflyttar sig är avgörande för var, hur och med hjälp av vad de förflyttar sig. [...] klackar ersätts ofta av rejäla skor "som det går att springa i - om det skulle behövas". Med hjälp av undvikande strategier tar kvinnor själva ansvaret för att minimera riskerna genom att undvika rum som tolkas som farliga.

(Andersson 2005b s.76f)

I diskussioner om trygghet finns det ytterligare ett vanligt förekommande begrepp som kan vara problematiskt - säkerhet. Listerborn (2000) beskriver säkerhet som åtgärder som tas för att förhindra att brott sker. Vanliga exempel på sådana säkerhetsåtgärder är övervakningskameror, mer polisnärvaro och stark belysning. Larsson och Jalakas (2008) beskriver begreppen trygghet och säkerhet som komplementära och som ytterligheter på en skala. De menar att idealet bör vara att skapa ett så tryggt samhälle att säkerhetsåtgärder inte ska behövas (Larsson & Jalakas 2008). Det finns en risk i att prata om kvinnors rädsla och utsatthet i staden - särskilt om detta kombineras med tankar om säkerhet och säkerhetsåtgärder (Listerborn 2016). Det finns även en dualism i att prata om detta då det å ena sidan är ett ämne som behöver diskuteras, samtidigt som att bilden av kvinnor som rädda och underordnade riskerar att förstärkas ytterligare om det diskuteras (Listerborn 2016). En viktig poäng i diskursen om trygghet och säkerhet är att det skett en kommodifiering av trygghet, där säkerhet och säkerhetsåtgärder blivit en handelsvara (Listerborn 2016). Genom att säkerhetsbranschen stödjer narrativet om kvinnor som rädda

och förser samhället med säkerhetsåtgärder, skapar de både en efterfrågan och ett utbud (Listerborn 2016). Insatser från samhället borde handla om trygghet och 'rätten att slippa skyddas' istället för att, som det ofta blir, fokusera på säkerhetsåtgärder (Listerborn 2000). Det är som att behandla symptomet utan att lösa orsaken. Larsson och Jalakas (2008) skriver att om planerare fokuserar på kvinnors rädsla istället för trygghet faller detta in i ett *paternalistiskt* och beskyddande synsätt.

Den paternalistiska normen i planering beskrivs av Larsson och Jalakas (2008) som ett 'faderligt' och beskyddande synsätt. Planerare har historiskt sett till och från brytt sig om det som ofta kallas för mjuka värden, dock utifrån en traditionell syn på familjen med mannen som familjens överhuvud. Däremot fanns det sällan ett särskilt genuint intresse för individens önsknings och synpunkter, istället blev planering ett sätt att ordna åt medborgarna utan att egentligen intressera sig för hur de såg på saker och ting. Den paternalistiska normen präglas starkt av ett ovanifrånperspektiv. Denna norm är inte något planeringen lämnat bakom sig utan den dyker upp igen när jämställdhet ska integreras. Den paternalistiska normen gör att grupper tillskrivs olika behov som planeraren ska tillgodose och genom detta har planeraren valt vad den värderar och inte. Detta leder ofta till ojämställdhet. (Larsson & Jalakas 2008)

REFLEKTIONER KRING ATTITYDER OCH INSTÄLLNINGAR

Den här delen av arbetet har handlat om inställningar och attityder kring genus och planering. Vi har identifierat dessa som fenomen då vi anser att de kan användas för att ge en djupare förståelse för genus och möjlighet att kunna granska sig själv. De kan även användas för att problematisera

diskurser om genus och jämställdhet. Dessa fenomen är: intersektionellt perspektiv, könsneutralitet eller könsblindhet, kvinnors ansvar för jämställdhet samt problematisering av trygghet & 'skyddande' av kvinnor.

Intersektionalitet har inte alltid varit en del av kvinnorörelsen och huvudfokus har legat på den västerländska kvinnan (Listerborn 2007). Det är alltså en relativt ny diskurs och vi resonerar att den troligtvis inte är etablerad i jämställdhetsarbete och i alla diskussioner om genus än och det finns en risk att många kan glömmas bort. Det finns även en risk i att ställa sig könsneutral eftersom detta ofta leder till könsblindhet. Därför finns ett behov av att medvetandegöra vad könsblindhet innebär. När vi pratar om alla, vilka är det vi syftar på och vilka kan utelämnas i detta?

Angående kvinnors ansvar (Larsson & Jalakas 2008; Andersson 2005a) frågar vi oss även, hur kan något vara jämställt om jämställdhetens fulla ansvar faller endast på hälften av befolkningen? Jämställdhet är inte ett ansvar som kvinnor bär på - då är det, per definition, inte jämställt. Vi anser att det inte får förenklas, vad jämställdhet i samhället är, till att endast handla om lika representation på arbetsplatser. Detta är något vi själva har upplevt som ett vanligt sätt att se jämställdhet, och något vi observerat i både offentliga debatter och som dyker upp i samtal i vår vardag. Exempelvis har vi hört uttalanden som: "Vadå? Vi har ju jättemånga kvinnliga politiker idag!" eller "Det är så jämställt numera, det är ju till och med nästan fler kvinnor än män i den här branschen."

Vi funderar även kring bilden av makt och hur både kvinnor och män försöker leva upp till den 'manliga' bilden om dominans och handlingskraft (Nilsson 2008). Kanske påverkar det inte bara politiker utan kan även

översättas till planerarrollen. Ger planerare upp saker, som frågor om genusperspektiv och jämställdhet, för att uppfylla denna roll? Om de inte fortfarande gör det, har de gjort det historiskt sett? Och hur har det påverkat planerarrollen?

Vi känner igen oss i Anderssons studie (2005b) om att kvinnor inte beskriver sig som rädda, men ändå använder strategier för att undvika risken att bli skadad. Vi personligen använder omedvetet oss av flera sådana strategier, men de är oftast inte något vi aktivt blivit lärda att använda. När mörkret faller på och vi är ensamma undviker vi att gå i parker, har på oss skor vi kan gå snabbt i, pratar i telefon med någon, låtsas att prata i telefon, cyklar och går endast där det är belyst samt undviker att genom hörlurar lyssna på hög musik. Hur kommer det sig att vi bara vet dessa strategier och att vi använder dem? Strategierna tyder på en rädsla, men som Andersson (2005b) och Listerborn (2000) är inne på, är rädsla ett problematiskt begrepp. Rädsla kan bli ett argument för varför vi måste ta hand om kvinnor och skydda dem genom säkerhetsåtgärder. Vi tror att det är viktigt att vara medveten om den paternalistiska normen (Larsson & Jalakas 2008) som finns i planering. Det finns mycket antaganden i det paternalistiska sättet att tänka och det förminskar de verkliga erfarenheterna. Sådana erfarenheter bör istället synliggöras, exempelvis genom vardagsperspektiv och deltagande. Planerarens roll borde inte vara en beskyddare ovanifrån - en sådan planering kommer bara att reflektera planerarens egna uppfattningar om samhället och människor.

SAMHÄLLSFENOMEN

GENUSSYSTEM & ISÄRHÅLLANDEN

Enligt historikern Yvonne Hirdman (1988) skapas och bibehålls ojämställdhet på grund av något hon kallar genussystem. Genussystemet bygger på två logiker. Den ena är isärhållandet, att kvinnor och män inte blandas och förväntas göra och vara olika. Den andra logiken är över- och underordning, att mannen är normen för människan och därmed är den överordnade samt det normala och allmängiltiga (Hirdman 1988). Larsson och Jalakas (2008) diskuterar hur genussystemet innebär att det nästan uteslutande är män och deras erfarenheter som värderas högst, av såväl män som kvinnor. Detta på grund av den omedvetna idén om mannen som norm (Larsson & Jalakas 2008).

Flera feministiska röster har, enligt Mary Gail Snyder (1995), ifrågasatt isärhållanden och dualismer som det om manligt och kvinnligt. Snyder (1995) utmanar, genom ett feministiskt perspektiv, planeringsteorins särskiljande av: kunskap och erfarenhet, offentligt och privat samt teori och praktik. I dessa dualismer är det det andra av de två begreppen som värderas lägre påstår Snyder (1995). Genom att placera begreppen i motsättning, ignoreras deras koppling till varandra. Genom att tänka på dualismerna som i ett hierarkiskt förhållande, ges förmån på ett felaktigt sätt till den ena. Snyder (1995) skriver även att genom att skapa ett fast isärhållande utesluts möjligheten att se någon helhet eller överlappning mellan begreppen.

Listerborn (2007; 2015) skriver om dessa dualismer och hur isärhållandet av kunskap och erfarenhet gör att marginaliserade individer, inte sällan kvinnor, ges mindre trovärdighet. Detta på grund av att kvinnor traditionellt varit förknippade med det emotionella, irrationella och subjektiva medan planeringskunskap varit förknippat med rationell och absolut kunskap som är oberoende av tid, rum och identitet (Listerborn 2007). I isärhållandet av offentligt och privat har de vardagliga erfarenheterna ofta ignorerats (Listerborn 2015). Planering har traditionellt sett handlat om den offentliga sfären och den har inte alltid tagit hänsyn till kommunikationer och kopplingar mellan olika delar av livet, exempelvis mellan hem, skola och jobb (Listerborn 2007).

Snyder (1995) diskuterar dualismen teori och praktik och menar att praktiken är starkt påverkat av teori. Teorin som historiskt sett ligger till grund för vår praktik, prioriterar det manliga, objektiv kunskap och det offentliga. Listerborn (2015) beskriver isärhållandet av teori och praktik och hur det numera finns ett glapp mellan dessa när det kommer till genus och planering. Det finns teori om genus och planering, men det finns enligt Listerborn (2015) inte representerat i praktiken. Listerborn (2007) skriver även att många praktiserande planerarens ideal handlar om rättvisa och jämlikhet men ändå manifesteras det sällan i praktiken. Detta på grund av att även om den individuella planeraren är medveten om samhällets komplexitet följer ofta organisationen de etablerade och inarbetade mönster och arbetsformer som finns (Listerborn 2015).

MÄTBAR KUNSKAP

Jonna Bornemark, filosof och författare av *Det omätbaras renässans: En uppgörelse med pedanternas världsherravälde* (2018), skriver om det som hon kallar *mätbarhetssamhället* - att vi som samhälle lägger vårt fokus på det som är mätbart. Hon angriper detta genom två huvudbegrepp, *ratio* och *intellectus*, som enligt 1400-tals filosofen Cusanus var vårt förnufts två delar. Ratio handlar om kalkylering och sökande efter givna svar medan intellectus är den analytiska kompetensen som ser det icke-vetande och behövs för att hantera det specifika och situationsbaserade. Dessa begrepp beskrivs inte som motsättningar till varandra utan bör diskuteras som kompletterande. (Bornemark 2018)

Enligt Bornemark (2018) har framfarten av teknisk och naturvetenskaplig kunskap gjort att det subjektiva och intellectus del i kunskapsprocessen gjorts osynlig. Tron på kunskap som mätbar och exakt ökar och ses som något att förstå och kontrollera världen genom. Genom en sådan tro finns det inte förståelse för intellectus som kunskapsobjekt utan det ses då endast som ett steg för att nå, 'riktig', ratiokunskap. (Bornemark 2018)

Evidensbaseringsmodellen, mest använd inom medicin men som på senare år spridit sig till andra forskningsområden, strävar mot en kunskap som utgår från att vetenskapen görs från en helt neutral position och som söker fakta fri från värderingar och oberoende av teori. Inom denna ses det subjektiva endast som ett hot mot kunskap och aldrig som dess källa. Bornemark (2018) uttrycker att evidensbaseringsmodellen inte heller passar alla vetenskapliga forskningsområden. Val av metod borde anpassas efter det som ska undersökas istället för att det som undersöks ska anpassa sig till metoden, vilket är vanligt förekommande idag. (Bornemark 2018)

Ordet evidens betydde ursprungligen 'omedelbar insikt' och även om dess betydelse idag snarare är 'bevisad effekt' leder ordet ofta till tankar om någonting absolut och oföränderligt. Bornemark (2018) poängterar att det därför blir svårt, om inte omöjligt, att vara emot något evident och därför blir det ett kraftfullt maktmedel. Evidensbaserad kunskap skapar ett ideal om kunskap som totalt objektiv och det är mot den evidensbaserade kunskapen som all annan kunskap mäts. (Bornemark 2018)

Efterfrågan på fast och mätbar kunskap finns i många praktiker och genomsyrar stora delar av samhället idag. I ett exempel om stadsplanering skriver Bornemark (2018) att de tekniska områdena som kan formuleras i mätbara termer, som vatten och avlopp, får komma in tidigt i processen och får en hög status. De områden som behandlar 'mjukare' frågor, och inte kan formuleras i mätbara termer med samma enkelhet, blir åsidosatta och kommer in sent i processen. Så mycket som möjligt ska göras mätbart och det som inte är det blir osynliggjort. (Bornemark 2018)

Professioners yrkeskunskaper riskerar att bli bortprioriterade, särskilt i de mellanmänniska yrkena där 'känslomässig' kunskap är en viktig del av dess yrkeskunskaper. Även om planeraryrket inte har samma typ av mellanmänniska möten som exempelvis en sjuksköterska, har planeraren fortfarande ett ansvar för att skapa miljöer för människor och behöver därför också ha känslomässig kunskap. Detta behövs eftersom en stor del av att vara människa är att ha känslor, det går därför inte att enbart använda ratio - då känslor inte kan mätas. Av denna anledning behövs även intellectus som kunskapsbas eftersom det är genom empati och ödmjukhet som det finns utrymme för förståelse och en annan form av kunskap. (Bornemark 2018)

REFLEKTIONER KRING SAMHÄLLSFENOMEN

Vi avslutar teoridelen med dessa samhällsfenomen som tar upp breda frågor som inte enbart rör planering. Dessa samhällsfenomen kan användas för att förstå många delar av vårt samhälle, dock använder vi dessa nu för att förstå genus i relation till planering.

Genom Bornemarks (2018) tankar om kunskap går det att se kopplingar till de dualismer och isärhållanden (Snyder 1995) som finns belysta inom feministisk forskning. I de isärhållanden som Snyder (1995) uppmärksammar är det manligt, kunskap, offentligt och teori som prioriteras och vi anser att alla dessa understödjer och relaterar till varandra. Historiskt har manligt varit tätt förknippat med rationell kunskap och det offentliga, detta påverkade också vilken teori som understött hur vi arbetat. Om vi då lever i ett samhälle som prioriterar, och nästan dyrkar, mätbar kunskap (Bornemark 2018) ser vi där en förklaring till varför det manliga, rationella och offentliga prioriteras.

Faktumet att samhället, och då även planeringen, prioriterar det mätbara leder till att 'mjuka' värden inte får ta plats och de blir, som Bornemark (2018) säger, åsidosatta. Vi känner igen detta från egna erfarenheter och litteratur som presenterats tidigare i detta arbete. Exempelvis har inte vardagslivet varit en prioriterad fråga (Larsson & Jalakas 2008) och arbete med ett sådant vardagsperspektiv har sällan förekommit.

Det finns någonting oroväckande i det Bornemark (2018) är inne på gällande risken att yrkeskunskaper där intellectus är kunskapsbas kan komma att försvinna. Om vi endast ser till det mätbara kommer en stor del av planeraryrkets kunskaper att nedprioriteras, särskilt sociala perspektiv

som är svåra att omvandla till något mätbart. Med detta resonemang anser vi att det blir ännu viktigare att argumentera för och använda genusperspektiv i planering - annars riskerar det att försvinna helt.

I dessa teorier om isärhållanden (Snyder 1995) och om mätbar kunskap (Bornemark 2018) kan vi på en samhällslig nivå förstå varför det kvinnliga, erfarenheter och det privata har underprioriteras. Vi resonerar att det troligtvis inte sker genom medvetna val, åtminstone inte idag, utan att det sker för att dessa stora samhällsliga fenomen påverkar oss i allt vi gör - även i planering.

INBLICK I PRAKTIKEN

STYRDOKUMENT FRÅN MALMÖ STAD

Följt av vår kunskapsinsamling om genus och planering gör vi en undersökning av Malmö stad, genom att titta på ett antal utvalda styrdokument, med genusglasögon på. I denna del av arbetet har vi valt ut fyra styrdokument från Malmö stad för att titta närmre på om och hur de skriver om genus. De utvalda dokumenten är: *Översiktsplan för Malmö* (Malmö stad 2018), *Framtidens kollektivtrafik i Malmö* (Malmö stad 2010), *Utvecklingsplan för jämställdhetsintegrering* (Malmö stad 2011) och *Program för aktiva mötesplatser* (Malmö stad 2015).

	genus	kön	jämställ-	jämlik-	kvinn-	män
Översiktsplan för Malmö	6	2	18	10	10	2
Framtidens kollektivtrafik i Malmö	2	-	37	12	9	5
Program för aktiva mötesplatser	-	12	7	12	6	5
Utvecklingsplan för jämställdhetsintegrering	3	34	135	-	48	48

Utdrag ur sökordstabell, se bilaga för fullständig tabell.

Malmö stads mest övergripande dokument, översiktsplanen (Malmö stad 2018), beskriver att Malmös huvudsakliga mål är att göra staden till en socialt, ekonomiskt och miljömässigt hållbar stad. De poängterar även vikten av att behandla de tre perspektiven likvärdigt och som en helhet. Genus eller genusperspektiv som begrepp har inte särskilt stor plats i dokumentet. Det förekommer i övergripande texter och i samband med barn, kommunikation och hälsa. Däremot har jämställdhet en

underkategori i dokumentet, tillsammans med jämlikhet, och är omnämnt 26 gånger. Exempelvis nämns och beskrivs perspektiv om genus och jämställdhet på följande sätt:

Genus- och mångfaldsaspekter ska beaktas vid planering och utformning av nya mötesplatser.

(Malmö stad 2018, s.16; 47)

Att kontinuerligt analysera hur planeringen påverkar olika grupper, till exempel utifrån barnperspektiv, integrations-, genus- och jämställdhetsaspekter, bidrar till att skapa en stad där alla kan känna sig hemma och få sina behov tillgodosedda.

(Malmö stad 2018, s.21)

På en övergripande stadsbyggnadsnivå sammanfaller strategier för trygghet och jämställdhet i hög grad med strategin att bygga en tätare, funktionsblandad stad. Nyttjandet av staden ska bli mer jämställt. Kvinnor och män använder staden olika, vilket behöver synliggöras och belysas i all planering. Syftena är främst att befolka stadsrummen, öka människors rörelser i staden, minska trafikens barriäreffekter samt göra stadens rum tydliga, överskådliga och orienterbara.

(Malmö stad 2018, s.16)

Under rubriken jämlikhet och jämställdhet uttrycker översiktsplanen (Malmö stad 2018) behovet av en tät och funktionsblandad stad med prioritering av olika trafikslag, då de identifierat att kvinnor och män använder och transporterar sig i staden på olika sätt. Översiktsplanen (Malmö stad 2018) poängterar också att det finns faktorer såsom normer, familj- och arbetssituationer och ekonomiska villkor som ligger till grund för den ojämställdhet som råder.

Till exempel finns det bostadsområden där en norm kan vara att kvinnor inte ska uppehålla sig i den offentliga miljön. Här kan förtätning med blandad bebyggelse innebära att kompletterande normer tillförs.

(Malmö stad 2018, s.44)

Översiktsplanen (Malmö stad 2018) tar även upp att kvinnor generellt rör sig i staden främst genom att gå, cykla och åka kollektivtrafik, vilket också understöds av teori från Andersson (2005a) samt Larsson och Jalakas (2008). Vi gör därför en observation baserat på vår första övergripande granskning, via vår sökmetod, som visar på att fördjupningsdokumenten *Cykelprogram för Malmö stad 2012-2019* (Malmö stad 2012a), *Gångstråksplan* (Malmö stad 2014) och *Fotgängarprogram 2012-2018* (Malmö stad 2012b) varken nämner genus eller jämställdhet. Vi blir därför konfunderade över varför det inte talas om kvinnliga erfarenheter i dessa dokument. Däremot finns dokumentet om framtidens kollektivtrafik (Malmö stad 2010) som diskuterar detta.

	genus	kön	jämställ-	jämlik-	kvinn-	män
Cykelprogram för Malmö stad 2012-2019	-	-	-	-	-	-
Fotgängarprogram 2012-2018	-	-	-	-	1	-
Gångstråksplan	-	-	-	1	5	2

Utdrag ur sökordstabell, se bilaga för fullständig tabell.

I *Framtidens kollektivtrafik i Malmö* (Malmö stad 2010) beskrivs jämställdhet som en av fyra aspekter, tillsammans med miljö, tillväxt och integration. Dokumentet är en strategi för hur dessa aspekter ska genomföras och vidareutvecklas. Det har utförts en social konsekvensbedömning på kollektivtrafikens framtida utvecklingsmöjligheter, för bland annat spårvagn, och de utvärderar var kollektivtrafiken kan få störst positiv inverkan utifrån sociala perspektiv. Dokumentet konstaterar att kvinnor i större utsträckning än män använder kollektivtrafiken och är generellt i större behov av den för att kunna ta del av staden. Enligt den *sociala konsekvensbedömningen* har kollektivtrafiken därför möjlighet att påverka jämställdheten beroende på spårvagnar och annan kollektivtrafiks placering i staden. Dokumentet beskriver även vikten av att belysa de skillnader som idag finns mellan könen samtidigt som de poängterar risken med att medvetet och omedvetet generalisera. Ytterligare diskuteras behovet av att ifrågasätta den nuvarande praktiken och de normer som finns för att kvinnor och män ska uppnå samma rättigheter och möjligheter.

Utvecklingsplan för jämställdhetsintegrering (Malmö stad 2011) beskriver hur Sveriges jämställdhetspolitik syftar till att bryta och motverka dagens maktordningar och hur Malmö som kommun ska arbeta för att

uppnå jämställdhetsmålen med jämställdhetsintegrering som strategi. I dokumentet nämns genus sparsamt, däremot förekommer viss genusmedvetenhet genom att det beskrivs hur könsmedvetenhet krävs i stadsplaneringen. I ett av de prioriterade utvecklingsmålen för 2014-2016, om stadsplanering och lokal planering, beskrivs det hur diskussioner med människan i centrum kräver att olika erfarenheter, behov och vardagsliv synliggörs och tas omhand. Utvecklingsplanen (Malmö stad 2011) beskriver även att Malmö stads ledning och medarbetare behöver mer grundläggande kunskap om genusteori och jämställdhetsfrågor.

I *Program för aktiva mötesplatser* (Malmö stad 2015) används inte genus som begrepp istället nämns 'alla', som ska inkludera variationer av kön, ålder, etnicitet, religion, bostadsområde, förmåga, inkomst, språk, intressen och erfarenheter. De beskriver att det finns skillnader i kvinnliga och manliga upplevelser och i användandet av staden, delvis beroende på upplevd otrygghet. Exempelvis skriver de:

Ett jämlikt och jämställt utbud innebär att alla malmöbor, oavsett kön, ålder, funktionsförmåga, erfarenhet, ekonomiska förutsättningar och bostadsplats, får lika förutsättningar att röra på sig utomhus.

(Malmö stad 2015, s.6)

Programmet används för att övergripande vägleda planeringsarbetet i riktning mot fler aktiva platser, som ska tilltala en större variation av människor. I avslutande kapitel av programmet presenteras ett tjugotal exempel som använts som inspiration under genomförandet av

programmet. Dessa visar på en variation av aktiviteter och målgrupper och i en handfull fall kan det anas ett tänk kring jämställdhet. (Malmö stad 2015)

Våra reflektioner kring styrdokumentet kommer att behandlas i diskussionsavsnittet, under frågan: Finns perspektiv om genus med i Malmö stads styrdokument om stadsplanering?

SAMTALSBERÄTTELSE - MALMÖ STAD

Från Malmö stad utfördes tre intervjuer med fyra personer, texten som följer är en sammanställning av dessa intervjuer i en samtalsberättelse.

Kristoffer Widestam,

Planeringssekreterare och projektledare för bland annat översiktsplan, Stadsbyggnadskontoret Malmö.

8 januari 2019

Aron Wetterlund,

Planarkitekt på planavdelningen, Stadsbyggnadskontoret Malmö.

11 januari 2019

Emma Paulsson,

Landskapsarkitekt på inriktningsavdelningen, Fastighets- och gatukontoret Malmö.

& Emma Dohrmann,

Landskapsarkitekt på stadsmiljö, Fastighets- och gatukontoret Malmö.

14 januari 2019

Vid tre tillfällen, den 8, 11 och 14 januari, träffar vi och samtalar med Kristoffer Widestam, Aron Wetterlund, Emma Paulsson och Emma Dohrmann på Stadshuset i centrala Malmö. Under dessa samtal ställer vi frågor om deras erfarenheter kring genus, inställningar till genusperspektiv, jämställdhetsarbete och deltagande. Texten som följer är en sammanställning av dessa intervjuer i en samtalsberättelse, följt av ett avsnitt med våra reflektioner.

I samtalet med Widestam berättar han att i hans arbete pratar de inte genus, utan de pratar om jämställdhet, jämlikhet och mångfald. Widestam ställer sig inte kritisk mot termen i sig men han använder inte det i sitt arbete och kommer därför inte att använda det vidare i samtalet. I samtalet med Wetterlund används genus och jämställdhet i relation till varandra och genus som en del av jämställdhet. Även Paulsson och Dohrmann använder begreppet genus i relation till jämställdhet samt i sammanhang om hur genus kan användas för att uppnå jämställdhet.

ARBETE FÖR JÄMSTÄLLDHET

Det finns en viktig jämlikhetsfråga i att alla ska kunna ta sig an staden, känna sig hemma och trygg i staden. Oberoende av vem en är och varifrån en kommer. Ett jämlikhetsperspektiv på planering är viktigt då det finns mycket skillnader mellan könen och det är där jämställdhet kommer in, berättar Widestam.

Tjänstepersoners uppdrag är att följa den politiska styrningen. “De två senaste mandatperioderna har ju det politiska styret i Malmö varit väldigt tydligt med att jämställdhet är en viktig fråga” säger Widestam. Eftersom det är bestämt att det är en prioriterad fråga, berättar han att de har en skyldighet att arbeta med det.

Även om alla har särskilda mål att förhålla sig till är det kanske främst de som har ett större intresse för jämställdhetsfrågorna som främst arbetar med det, berättar Dohrmann. Dock finns det allt fler styrdokument som ber om analyser och liknande, vilket gör att alla måste mer generellt arbeta med jämställdhetsfrågorna. Det är också något som hela tiden förbättras

och som inte alltid har sett ut så, enligt Dohrmann. Jämställdhet är en väldigt aktiv fråga, berättar Widestam. Alla förvaltningar har haft ett politiskt uppdrag att jämställdhetsintegrera.

GENUS ROLL

- Översiktsplanen

Widestam berättar hur sociala perspektiv har fått en tydligare plats i översiktsplanen från 2018 än dess föregångare från 2014. Nu finns det fler rubrikområden där fem av dessa rör sociala perspektiv, och jämställdhet är en av dem. Alla områden skrivs av olika experter som alla har olika inriktningar och intressen, men faktumet att politiken säger att jämställdhet är viktigt gör att ämnet återkommer ofta. Hur mycket beror på intresse, kompetens och hur tydlig bäring jämställdhet har på området. Widestam uttrycker det som att bara för att det finns ett politiskt uppdrag att jobba med jämställdhet betyder inte att det nödvändigtvis ska stå överallt, hela tiden.

Det finns många prioriteringar från politikerna och politiken säger inte att en fråga är viktigast - alla frågor är viktiga och de rangordnas inte, menar Widestam. I olika projekt är olika saker viktigast. Han berättar att översiktsplanen ibland stöter på kritik där vissa personer önskar att se fler konkreta beslut och regler att följa från översiktsplanen och att den idag är för vag, samtidigt som det finns de som argumenterar för motsatsen. Widestam menar dock att det inte är översiktsplanens roll att bestämma vad som är viktigast i varje enskilt projekt - översiktsplanen ska visa på vad Malmö stad vill som helhet.

Widestam berättar att Malmö stad utförde en hållbarhetsbedömning på översiktsplanen för 2018, som förutom att göra en miljökonsekvensbedömning, även inkluderade de ekonomiska och sociala hållbarhetsperspektiven. Hållbarhetsbedömningen utgick från de globala målen för hållbarhet och undersökte översiktsplanens möjlighet att understödja dessa mål. Den kom fram till att mål 5 om jämställdhet hamnade i kategori två - möjlighet att understödja. Det betyder att såsom översiktsplanen är formulerad anser hållbarhetsbedömningen att den har möjlighet att understödja att mål 5, om jämställdhet, uppfylls.

- Detaljplanen

Genus är en av många aspekter som Wetterlund arbetar med, men det är inte den som får störst uppmärksamhet i hans arbete med att ta fram detaljplaner. Han reflekterar kring att det kan vara lättare att applicera genus i den fysiska processen än vad det kan vara i detaljplanen, eller i design för den delen. Varför han anser detta är eftersom detaljplanen möjliggör byggrätter, vilket i sin tur kan förespråka saker och ting, men kan varken styra eller säkerställa något. Han anser att det är svårt att bena ut vad genus betyder för detaljplanen.

- Genomförande & jämställdhetsarbete

Paulsson jobbar på fastighets- och gatukontorets inriktningsavdelning, vilket innebär att hon har hand om strategiska övergripande frågor som främst handlar om social hållbarhet och berör jämställdhet och trygghetsfrågor. Eftersom hon arbetar specifikt med jämställdhetsfrågor och jämställdhetsintegreringen spelar genus en stor roll i hennes arbete. Hon berättar att arbetet med genus i hennes yrkesroll handlar om att analysera och ta fram dataunderlag. Detta för att se om det finns några

skillnader kopplade till genus och i sådant fall hitta lösningar. Arbetet handlar om att ständigt undersöka och ställa frågor.

Dohrmann jobbar på enheten stadsmiljö som landskapsarkitekt, vilket innebär att hon arbetar praktiskt men även väldigt brett. Arbetet innebär att hon jobbar bland annat med detaljplaner, trygghetsfrågor och jämställdhetsfrågor. Hon har också varit med i arbetet med *Program för aktiva mötesplatser* (Malmö stad 2015) som behandlat jämställdhetsfrågor ur ett hälsoperspektiv. Hon uttrycker att även om det finns mål som de måste följa gällande jämställdhet, är det inte förrän på senare tid som de börjat diskutera hur de praktiskt ska arbeta med detta.

SYN PÅ GENUS UTIFRÅN ARBETSROLL

Eftersom Widestam inte använder genus som term i hans arbete och istället talar om jämställdhet, har han därför inte heller några uppfattningar att berätta om kring detta. I samtalet med Wetterlund diskuterar vi genus i relation till jämställdhetsfrågor, vilket är något som alla på Malmö stad ska arbeta med. Av vad Wetterlund berättar har han redan innan sitt jobb på Malmö stad en genusmedvetenhet i relation till jämställdhet. Vi uppfattar det dock som att själva arbetet i sig inte uttryckligen inkluderar perspektiv om genus som en del av arbetsuppgifterna.

Det har funnits ett intresse för frågor om genus och jämställdhet under en viss tid och Dohrmann ser även att det har tillkommit allt fler jämställdhetsanalyser i ett antal projekt sen hon började på Malmö stad. Paulsson säger att förändringen i inställningar till genus är något som sker efterhand som de jobbar. Genom att arbeta med frågorna ökas kunskapen

allt eftersom, vilket i sin tur underlättar för framtida arbeten. Idag jobbar Paulsson med att framställa metoder och stöd för hur tjänstepersoner ska ta sig an frågor om genus och jämställdhetsperspektiv. Detta underlag ska sedan finnas till för andra tjänstepersoner att ta del av, för att de inte ska behöva utveckla metoder på egen hand. På så vis sprids kunskapen, vilket förhoppningsvis gör att det inte känns lika tungt och krävande att ta sig an ett jämställdhetsperspektiv i arbetet. Paulsson hoppas att detta ska leda till att deras avdelning finner ett systematiskt sätt att arbeta med jämställdhet och att alla på så vis kan få en mer grundläggande förståelse för genus och jämställdhet. Dels för att förstå vad genus och jämställdhet är och betyder - men också varför det är viktigt. Hon anser att det blir viktigt eftersom de är en stor förvaltning, på cirka 400 anställda, med flera olika avdelningar. Genusmedvetenhet och jämställdhetsperspektiv är inte alltid lika självklara eller närvarande i alla avdelningar i dagsläget.

DELTAGANDE

- Översiktsplanen

Föregångaren till översiktsplanen 2018 är översiktsplanen 2014 som hänger väldigt nära ihop, trots att de haft väldigt olika processer, berättar Widestam. Översiktsplanen 2014 togs fram då politiska beslut dikterade att Malmö skulle satsa på dialog, därför utfördes ett väldigt ambitiöst dialogarbete inför denna. Inför översiktsplanen 2018 utfördes en mindre process utan medborgardialog, då den förra översiktsplanen fortfarande var styrande. Detta var enligt Widestam möjligt då få förändringar skedde mellan dessa år och det var samma politiska styrning.

Översiktsplanen är svår att hålla dialog kring, berättar Widestam, då den täcker hela kommunen och har ett väldigt långt tidsperspektiv. Även om det utfördes ett stort dialogarbete inför översiktsplanen 2014 fick de in få yttranden. I allmänhet bryr vi oss mer om det som ligger nära i tid och geografi, menar Widestam. Översiktsplanen är inte något av det. Medborgarna påverkas sällan som individer direkt av översiktsplanen och detta är en inneboende svårighet med att hålla dialog kring detta dokument.

- Detaljplanen

Hur de arbetar med deltagande i framtagande av detaljplan beror på plan till plan, berättar Wetterlund. Det finns möjligheter i alla detaljplaner till att hålla samråd om det behövs, dock finns det inte alltid ett allmänintresse för dessa. Ibland finns det behov av ytterligare deltagandeprocesser, utöver samråden, och då är det kommunikationsavdelningen som kommer in och gör mycket av det arbetet. Generellt sett har Wetterlund och hans kollegor mest formella samtal och ibland har de tjänstepersoner som är på plats och informerar. Wetterlund berättar att det i vissa fall kanske hade varit bra med mer deltagande, och att anledningen till varför det inte alltid sker är att deltagande är en resurs som kräver tid, pengar och personer.

Traditionella samrådsmöten är inte en form som passar alla, och Wetterlund berättar att oftast är det enbart utbildade män som gör sig hörda i denna typ av tillställning. Det finns även en skillnad mellan de som är boende i bostadsrätt eller hyresrätt. Han berättar att han försöker undvika att hålla samråd på det mest traditionella sättet, med presentation som en föreläsning. I Wetterlunds erfarenhet kan detta sätt att hålla samråd bidra till att vissa har svårt att göra sig hörda på ett konstruktivt sätt. Istället har han anordnat olika grupperingar med bord och planscher som tillåter folk

att gå runt och titta och ställa frågor till de olika experterna på plats. Detta format bidrar till att hålla god stämning och att fler kan känna sig hörda.

- **Genomförande**

Dohrmann berättar om ett dialogprojekt som de genomfört med tonårstjejer. De var intresserade av denna målgrupp eftersom det främst är bland tonåringar som de börjar se stora skillnader i jämställdheten och användandet av offentliga platser. I detta projekt valde de att fråga målgruppen vad de önskade sig för plats och därmed försökte involvera dem i platsen för att skapa ett ägande och tagande av platsen. Dohrmann tar upp tanken att det även går att göra om existerande platser genom att aktivera dessa för grupper som tidigare inte använt dem. På så vis kan de få ett ägande av platsen och öka jämställdheten.

'TAGANDE' AV PLATS

Widestam berättar att de har en god uppfattning om vilka det är som tar de offentliga rummen och allmänna platserna i besittning, samt vilka som rör sig på kvartersmark tillhörande offentliga institutioner. Män och pojkar tar i större utsträckning det offentliga rummet i anspråk, om det så är ett torg, fotbollsplan eller en stängd skolgård. Det finns väldigt stora kulturella skillnader mellan hur mycket flickor och kvinnor tillåts ta plats i det offentliga rummet. I områden där det finns en hög andel människor med utländsk bakgrund tenderar kvinnor att ta ännu mindre plats, säger Widestam. Även Wetterlund diskuterar hur det finns mansdominerade platser, och nämner skateboardanläggningar och fotbollsplaner som exempel. Enligt Wetterlund kan det bli ett problem om dessa utrymmen prioriteras utan att ta hänsyn till tjejers behov och önskningar. Han

reflekterar kring att svaret kanske ligger i att diskutera deltagande, inte enbart själva designen eller detaljplanen.

I Wetterlunds arbete kommer frågor om 'tagande' av plats upp, men dessa hamnar ofta i en annan skala och nivå. Det handlar främst om att bestämma vad som är allmän eller privat mark. Wetterlund berättar att han ser en del problem med privatiseringen av offentliga ytor. När de gör en avvägning mellan vad som ska bli allmän- eller privat mark diskuterar de frågor såsom: Hur ska folk röra sig, använda platsen och vem ska vara där? Wetterlund poängterar att vissa planer inte har lika stort allmänintresse som andra. I de mer centrala stadsdelarna är frågor kring offentliga ytor mer aktuellt men det varierar även från plats till plats.

TRYGGHET & MOBILITET

I alla tre samtal nämns trygghet som en aspekt av jämställdhetsarbete men vi valde att inte styra samtalen i den riktningen. Vi valde detta då samtal om genusperspektiv ofta leder in på och stannar vid kvinnor och trygghet. Widestam konstaterar dock att i hans arbete vet de att kvinnor är mer otrygga i staden. Han beskriver även att kvinnor och män tar sig an det offentliga rummet på olika sätt och har olika strategier för att göra det.

Jämställdhet och mobilitet är starkt kopplade. Män kör bil och kvinnor åker mer kollektivt, berättar Widestam. De cyklar och går dock nästan lika mycket. Kvinnor generellt sköter också fler hushållsnära sysslor, vilket i kombination med kollektivtrafik inte alltid är optimalt - bilen är trots allt friare och ofta lättare att ta sig fram med. Widestam berättar att de jobbar mycket med kollektivtrafik för att förbättra den och ha bostadsnära

kollektivtrafikpunkter. Den fysiska planeringen kan inte säga till människor att fler män ska ta ansvar för att handla, det den kan göra däremot är att underlätta för hur det ser ut idag, menar Widestam.

UTBILDNING I JÄMSTÄLLDHET

Internt på stadsbyggnadskontoret har de under de senaste tre åren utbildat sin personal i jämställdhet, för att bli bättre på integrering av jämställdhetsperspektiv. Praktiskt taget alla på stadsbyggnadskontoret har, enligt Widestam, genomgått en sådan utbildning. Dessa sker löpande och återkommande. Beslutet bakom dessa utbildningar kommer från politiken, som ville ha tydligare fokus på jämställdhet. Widestam berättar att arbetet med jämställdhetsintegrering började med att försöka förstå vad detta innebär och vad för insatser som kan göras. Enligt Widestam insåg de att det behövdes bättre utbildning.

Vi frågar vad Wetterlund, som vid samtalstillfället nyligen genomgått en jämställdhetsutbildning, tyckte om den och om den eventuellt påverkat arbetet med, diskussionerna kring eller inställningen till jämställdhet. För egen del tror han inte att den har påverkat särskilt mycket, han ansåg att det var en bra utbildning men ganska grundläggande då han sedan tidigare har kunskap om vad genus är och innebär.

Paulsson förklarar att allt arbete med jämställdhetsintegreringen leds av stadskontoret som har haft en del utbildningar. Utöver det har stadsbyggnadskontoret själva valt att anordna ytterligare några utbildningar, såsom jämställdhetsutbildning. Fastighets- och gatukontoret där Paulsson och Dohrmann jobbar, har däremot inte arbetat med detta

i samma utsträckning, de har dock haft föreläsningar kring ämnet. Att hålla utbildningar är däremot något som har diskuterats på förvaltningen och något de önskar införa framöver, berättar Dohrmann. Hon poängterar också att detta inte skett än eftersom de under det senaste året befunnit sig i en omorganisering. Under denna period har det varit svårt att få igenom nya initiativ och de har därför avvaktat tills omorganiseringen är klar.

SOCIAL KONSEKVENSBEDÖMNING

Widestam berättar att de har försökt komma fram till hur de kan få in jämställdhetsperspektivet mer konkret i planeringen. De använder sig bland annat av ett verktyg som kallas social konsekvensbedömning. När en social konsekvensbedömning utförs granskas en plan utifrån ett antal fastställda kriterier som berör social hållbarhet och sociala aspekter. Dessa aspekter är: ansvaret för hela staden, samspel & sammanhang, vardagsliv, gröna miljöer, identitet och dialog & normer (Malmö stad - Stadsbyggnadskontoret 2014). Denna bedömning kan användas både som utgångspunkt och checklista, men enligt Widestam är ambitionen att den ska användas i ett skede där den fortfarande kan göra förändringar för planeringen. Om social konsekvensbedömning används i ett för tidigt skede finns det risk att frågorna försvinner på vägen, men används den för sent finns det inga förändringsmöjligheter och den kan då endast användas som en checklista i efterhand.

Det finns politiskt beslut från förra mandatperioden om att det ska göras en social konsekvensbedömning på alla fördjupade översiktsplaner och alla planprogram. Det finns de på stadsbyggnadskontoret som vill att det ska

ske på fler produkter än så, därför utförs två till tre bedömningar på större och knepigare detaljplaner.

Vi frågar Wetterlund som jobbar på planavdelningen om han och hans kollegor arbetar med genusperspektiv och får svaret att det gör dem, vid vissa tillfällen. Var process ser olika ut, berättar Wetterlund. I vissa processer använder de sig av social konsekvensbedömning som innehåller flera sociala aspekter, inte bara genus- och jämställdhetsperspektiv. Wetterlund säger också att det ibland sker utvärderingar där de går igenom de olika perspektiven, men detta är inte något som alla plandetaljer går igenom eller något som arbetas med dagligen.

TESTA & BYTA ERFARENHETER

Vi frågar hur Dohrmann angriper arbete med specifika platser utifrån genusperspektiv och hon förklarar det kort som en form av "trial and error". Hon understryker att det helt enkelt handlar om att testa sig fram eftersom de än inte har alla svar. Det är genom att testa nya metoder, lyssna till den senaste forskningen och studera hur andra gjort som de rör sig framåt. Viktigast är att försöka göra något annorlunda, att inte upprepa det som tidigare gjorts men som inte fungerat samt att ständigt utvärdera resultaten.

När vi diskuterar hur Dohrmann arbetat med att testa nya metoder och utvärdera resultat kommer vi in på hur dessa erfarenheter delas på förvaltningen. Dohrmann anser att det finns erfarenhetsutbyte, både i formella och informella grupper, inom förvaltningen. Tidigare hade de en jämställdhetsgrupp som var bestående av personer från alla avdelningar,

vilket var ett bra sätt att utbyta erfarenheter inom förvaltningen. Hon anser också att erfarenhetsutbyte mellan de olika förvaltningarna skulle kunna förbättras.

Paulsson som arbetar på den mer övergripande nivån instämmer i att det finns utbyte men den sker främst mellan enskilda personer. Problematiken, säger Paulsson, är inte att föra dialoger sinsemellan, utan det uppstår när det ska ske mer formellt - eftersom det då krävs stöd från ledning, samt förankring och resurser. Det blir också svårt när olika förvaltningar och ansvarsområden är involverade menar Paulsson.

ANSVAR FÖR GENUSPERSPEKTIV & JÄMSTÄLLDHET

När vi diskuterar ansvar för arbete med genus och jämställdhet berättar Paulsson att det ligger både på var enskild tjänsteperson och på särskilda personer. Eftersom hon själv och hennes yrkesroll är specialiserad kring jämställdhet, på en övergripande nivå, bär hennes yrkesroll en del av ansvaret. Hennes roll i arbetet är bland annat att hoppa in i projekt med syftet att förstärka och stödja jämställdhetsperspektiv. Under den period hon är på plats hjälper hon till att ta fram kunskapsunderlag och metoder tillsammans med gruppen, därefter är målet att gruppen självständigt ska kunna arbeta vidare med frågan. I och med den nya omorganisationen på fastighets- och gatukontoret tror hon dock att de kommer behöva undersöka ytterligare hur de ska arbeta med detta. De kommer ta fram en plan för hur de ska arbeta med detta på en övergripande nivå inom förvaltningen, berättar Paulsson. Tidigare har de haft ett dokument, en handlingsplan, för hur de skulle arbeta jämställt och det är tänkt att en version av detta ska införas igen, tillsammans med en ansvarande arbetsgrupp.

Jämställdhetsfrågor är sådana som lätt hamnar mellan olika förvaltningars ansvarsområden, berättar Paulsson och Dohrmann. Om de skulle hitta nya sätt att arbeta med frågorna kan det ibland bli svårt att fastställa vem, vilken förvaltning och vilken avdelning som bär ansvaret. Det är bland annat på grund av detta som det lätt blir ansträngande och krävs mer för att arbeta med genus och jämställdhetsfrågor.

SVÅRIGHETER MED GENUSPERSPEKTIV

- Vad kan planeringen göra?

Widestam berättar att kvinnor och flickor inte har samma tillgång till staden och att det är något de ser och behöver åtgärda. Hur mycket fysisk planering kan göra är däremot något som diskuteras fram och tillbaka, säger Widestam.

Wetterlund poängterar att han ibland tycker att det kan bli oklart, både för egen del och andras, om det anses vara en designfråga eller en beteendefråga som diskuteras. Han anser att de blandas ihop med varandra ibland. Exempelvis uttrycker han en tanke om att "... för tjejer ska allting vara rosa" och ifrågasätter detta. "Är det en designfråga? Är rosa svaret eller är det något annat?" För Wetterlund är det sällan en del av hans arbete att svara på dessa frågor eftersom det snarare rör gestaltungsarbete. Planbeskrivningar kan ge förutsättningar för jämställdhet och andra sociala frågor, men de kan inte bestämma och styra så att det faktiskt sker berättar Wetterlund.

Det är enligt Widestam inte alltid självklart hur vi ska använda de redskap som fysisk planering har för att åtgärda allt som de sociala perspektiven tar upp. De vet exempelvis om att det finns skillnader och ojämlikheter i

samhället, men Widestam ställer frågan: "Hur mycket kan vi som jobbar med den fysiska planeringen göra åt de här frågorna?". Dessa komplexa frågor är något som de slits med och något som arbetas med på olika nivåer av planeringen. För att lösa dessa problem behövs insatser på flera nivåer, tror Widestam. Jämställdhetsfrågan är något som måste exempelvis arbetas med i skolan, i familjesituationer men även i den byggda miljön.

- Att prata om genus

Hur vi pratar om jämställdhet och genusperspektiv är något som Wetterlund anser är svårt, både för egen del men även något han observerat hos andra. Detta beror på olika uppfattningar om vad jämställdhet är och på sammanhanget, tror Wetterlund.

Paulsson och Dohrmann diskuterar också skillnader i sätt att ta sig an och prata om jämställdhet. De säger att det finns en skillnad mellan om vi vill att varje plats ska vara exakt jämställd i representation eller om det handlar om att det ska finnas platser för tjejer och killar, men att det inte nödvändigtvis behöver vara samma plats. Istället kan det finnas olika typer av platser som är anpassade för olika målgrupper. Paulsson påpekar att lösningen behöver inte alltid vara att göra alla platser till 50/50 i representation, bland annat eftersom det finns tjejer som inte trivs på platser med killar. Hon uttrycker att det är viktigt att ifrågasätta vad jämställdhet är och betyder för var plats. Paulsson och Dohrmann anser att det finns de som utgår från jämställdhet som en fråga där svaret är 50/50 i representation av könen, men att denna syn förändras när det väl diskuteras. Jämställdhet är svårt eftersom det inte är något vi mäter. Exempelvis behöver inte en plats med 50/50 representation av könen vara en perfekt plats, eftersom jämställdhet beror på mycket mer - och det är något som behöver diskuteras.

- Resurser och mätbar jämställdhet

Dohrmann anser att det finns flera olika angreppssätt för att arbeta med genus och att Malmö som en stor stad har möjligheterna att testa sig fram, problematiken är dock pengarna. Det är inte alltid lätt att hitta rätt finansiering. Paulsson fortsätter med att nämna dikotomin mellan kvalitativt och kvantitativt. Ur ett kvalitativt perspektiv är det viktigt att veta hur användandet ser ut och vilka det är som styr. Men där har de inte mycket underlag att gå på. För 1,5 år sedan arbetade de tillsammans med Malmö universitet för att ta fram denna typ av underlag. Det var dock väldigt omfattande och resurskrävande att undersöka. Paulsson fortsätter att berätta hur olika frågor behöver olika resurser. Exempelvis är det relativt lätt och mätbart att diskutera jämställdheten inom konst på offentliga platser. Där går det att enkelt räkna på vem/vilka som får en plats i de offentliga rummen. Offentliga mötesplatser är däremot inte lika lätta att undersöka. Paulsson berättar att det är svårt att veta vem som använder dem eller på vilket sätt. Frågor om uppdelningen mellan kvinnor och män eller tjejer och killar är svåra att svara på eftersom det inte är lika mätbart och synligt.

- När vårt arbete är klart...

Dohrmann fortsätter att berätta om de begränsningar som finns med arbetet. I deras arbetsuppgift ingår det att anlägga en plats, föra dialog med medverkande samt programmera den för särskilda aktiviteter. Efter själva införandet av platsen upphör däremot deras deltagande och möjlighet att styra platsens aktiviteter. Organiserade aktiviteter har visat sig vara ett bra sätt att nå önskade målgrupper. Exempelvis visade det sig att kvinnor och äldre tog platsen i anspråk om det skedde i samband med en organiserad aktivitet, berättar Dohrmann. Som planerare går det att stödja det fortsatta

användandet genom att anlita eller finna samarbeten med andra som har möjlighet att organisera aktiviteter, såsom privata grupper eller föreningar.

PLANERINGENS MÖJLIGHETER

När vi börjar runda av samtalet med Widestam diskuterar vi komplexiteten i stadsplanering. "Det som är kul med stadsplanering är att det är jobbigt och svårt, men samtidigt väldigt intressant. Vi brottas ständigt med samma frågor, men det är väl det som är definitionen av en komplex samhällsutmaning - det finns inga enkla svar och vi måste attackera på olika fronter. Jämställdhet är en sådan utmaning", menar Widestam.

I slutet av samtalet med Paulsson och Dohrmann reflekterar vi kring planeringens möjligheter och begränsningar, vilket leder in på huruvida vi kan planera för alla. Paulsson anser att det beror på vilket perspektiv vi tar. Handlar det om att skapa en plats som ska tilltala alla lika mycket är det svårt. Däremot tror hon att det är möjligt att det ska finnas platser för alla i staden. Vi diskuterar även denna fråga med Wetterlund, som ifrågasätter huruvida det går att planera för alla. Han förklarar att yrket, enligt honom, tror att det kan uppnå stordåd och att planerare har en väldigt stark tro på rationalitet. Själv tror han dock att verkligheten är för komplex och att det troligen blir för svårt att skapa offentliga rum som är skapade för alla. Det finns dock olika skalor av det, förklarar han. Bara genom att göra en plats offentlig finns det en juridisk möjlighet för alla. Det finns också en del kulturella frågor som inte bara handlar om offentliga rum i förhållande till design utan det handlar eventuellt också om att arbeta med människor, säger han.

Wetterlund utvecklar även tankar kring privatiseringen av platser som exempelvis köpcentrum, vilket han anser kan bli ett problem. Wetterlund påpekar att det inte är en demokratisk plats, det är exempelvis inte tillåtet att demonstrera i dem. Han säger att vi bör se de offentliga rummen som en plats där alla olika åsikter får plats och där de har samma rättigheter. Det är viktigt att alla får lov att ha alla dessa olika åsikter och det är därför som privatiseringen kan bli farlig, eftersom den kan få negativa följder. Konflikt och demokrati behöver plats, konstaterar han.

REFLEKTIONER KRING SAMTAL

När vi lämnar samtalet med Widestam känner vi att det har varit ett informativt sådant, som genererat en personligare inblick och bekräftelse kring den komplexa verklighet som översiktsplanen försöker representera. I samtalet diskuteras exempelvis svårigheterna kring översiktsplanens detaljeringsgrad. Genom samtalet förstår vi att arbetet med en översiktsplan är ett konstant balanserande. Översiktsplanen bör inte vara för detaljerade och styrande, men ändå tillräckligt tydlig för att vägleda - en balansgång som i praktiken inte är särskilt lätt. Efter eget granskande av översiktsplanen känner vi igen oss i de önskemål som funnits angående tydligare direktiv från översiktsplanen. I likhet med den kritik som Widestam berättat om önskar även vi se ett större fokus och tydligare svar rörande de frågor som vi intresserar oss för. Vi är medvetna om att vårt ställningstagande till översiktsplanen är delvist partiskt då vi har ett personligt intresse för genusperspektiv i planering. Trots detta vill vi ändå argumentera för en tydligare ställning till genus i översiktsplanen. Det är en avvägningsfråga, hur mycket plats genus ska få ta, men vi anser att det i dagsläget saknas och argumenterar därför för det.

Enligt den hållbarhetsbedömning som gjorts på översiktsplanen ska den ha möjlighet att understödja det femte globala målet, som handlar om jämställdhet. Vi resonerar att ett tydligare fokus på genusperspektiv, som även beskriver med vilken typ av medel detta ska utföras, hade tydliggjort för läsaren på vilket sätt översiktsplanen kan understödja detta mål.

En reflektion vi gör kring samtalet med Widestam är mängden ämnen som vi kommer in på under samtalets gång. Vi kommer bland annat in på deltagande, trygghet, detaljering och ansvar, men vad vi noterar i efterhand är det enbart är på en övergripande nivå. Vi kommer aldrig riktigt in på djupet i någon av frågorna. Vi reflekterar kring om detta kan bero på att detta reflekterar översiktsplanen väl eller om det eventuellt beror på att vi under 45 minuters tid helt enkelt inte hinner eller har möjlighet att utveckla diskussionen ytterligare.

Efter vår andra intervju, vilket är med Wetterlund, funderar vi över detaljplanens roll och koppling till genusperspektiv. Med förbehåll för att vi enbart fört samtal med en person som arbetar med detaljplaner, förstår vi att detta inte ger en fullständig bild eller förståelse för alla verksamma. Från det vi hör från Wetterlund resonerar vi dock att genusperspektiv skulle kunna få en mer framträdande plats i arbetet med detaljplanen. Från samtalet förstår vi att arbetet med deltagande i detaljplanen kan variera och att det kan upplevas som svårt att fånga människors uppmärksamhet och intresse för deltagande. Vi anser att Wetterlunds motiv till att bryta den traditionella samrådsmodellen är att förespråka. Att arrangera fler alternativa samråd och en utökad förståelse för genus påverkan på deltagande tror vi kan leda till ett större deltagande och ett mer värdefullt resultat. När vi pratar om samråd och deltagande noterar vi att han återger

inte bara hur han gör utan också varför samt diskuterar för- och nackdelar kring deltagande. Detta är något vi anser adderar ett lite mer personligt perspektiv till samtalet och är något vi uppskattar från samtalet.

Wetterlund berättar att de använder genusperspektiv i arbetet, genom exempelvis sociala konsekvensbedömningar och utvärderingar. Vad vi i efterhand saknar från intervjun är dock exempel på vilka resultat dessa metoder genererar. Genomgående för samtalen med Malmö stad är att det blir svårt att hitta praktiska exempel att prata kring, men detta är inte något som vi reflekterar över eller noterar på plats utan enbart i efterhand.

I övrigt framkommer det från samtalet att det är svårt att peka ut exakt var ett genusperspektiv ska in i planeringen. Med all rätt kan inte genusperspektiv appliceras överallt och hela tiden, men faktum kvarstår att det idag tycks vara oklart hur vi ska arbeta med det. I detaljplanen, liksom översiktsplanen, är en del av syftet att ge förutsättningar för jämställdhet och andra sociala frågor, men inte att styra. Vi uppfattar att det finns en otydlighet i var ansvaret ligger och funderar om det kanske ligger i genomförandet.

Från samtalet med Paulsson och Dohrmann är det tydligt att genus och jämställdhet inte bara är en del av arbetet utan även fundamentet som arbetet bygger på. Vi upplever också att det är tydligt i sättet de talar om genus och jämställdhetsarbete. Vår uppfattning är att det från början finns en gemensam förståelse för dessa ämnen. En annan reflektion vi gör är att förutom en gemensam förståelse ligger även deras arbete aningen närmare vår egen framtida yrkesroll. Det blir med andra ord också lättare att föreställa sig hur deras arbete ser ut i praktiken. Erfarenheterna som

Paulsson och Dohrmann delar med sig av blir därmed lättare att relatera till.

Även i samtalet med Paulsson och Dohrmann blir det tydligt att jämställdhetsfrågor, trots att de fått ta mer plats i praktiken, fortfarande upplevs som svåra att ta sig an. Vilket tyder på att det fortfarande finns saker att utforska. Frågan är inte *om* vi ska använda genusperspektiv och eftersträva jämställdhet i planeringen - frågan är *hur*. Svaret på hur vi gör är inte konstant, då verkligheten är för komplex och beror på varje enskild situation. Det finns inte ett enkelt svar. Genom samtalet med Paulsson och Dohrmann blir det dock tydligt att det finns saker vi kan göra. Än en gång poängteras vikten av deltagande och behovet av att nå ut till rätt målgrupp. Gemensamt för alla intervjuade är även konstaterandet att deltagande är en resurs som kräver tid, pengar och personal. Vi resonerar att det finns en risk att problematiken med att nå ut och det faktum att det inte kommer gratis gör att perspektiv som genus, som är i behov av större deltagande, blir åsidosatta.

När Paulsson och Dohrmann diskuterar vad jämställdhet är konstaterar de att det finns olika syner på vad det är och hur det ser ut. Vi tror att det är viktigt att diskutera vad genusperspektiv och jämställdhet betyder för var plats. Det kan annars resultera i helt olika angreppssätt och därmed helt olika platser i slutändan. Vad som behövs är en gemensam förståelse för att kunna jobba mot samma mål.

Paulsson och Dohrmann beskriver även att det är svårt att prata om genus och jämställdhet ur ett kvalitativt perspektiv där svårämata faktorer tas omhand. Vi resonerar att detta beror på, det Bornemark (2018) diskuterar

om, samhällets prioritering av mätbar kunskap. Att något inte går att översätta i mätbara termer betyder inte att det är mindre viktigt - bara att vi behöver argumentera för det mer.

Vi anser att det finns något viktigt i det Paulsson säger: det ska finnas platser för alla, men det är svårt för en plats att tilltala alla. Det som Paulsson är inne på, anser vi är en mer nyanserad tolkning av 'en plats för alla' eller 'alla har varsin plats' dikotomin som vi upplever finns. I vissa diskussioner om genusmedvetna platser talas det ibland om separatistiska platser där enbart kvinnor får vistas. Vi anser att även om sådana platser i vissa fall behövs, bör diskussionen om genusmedvetna platser inte sluta där. Det krävs mer nyansering. Det går varken att göra alla platser för alla eller att separera alla till olika platser.

SAMTALSBERÄTTELSE - TENGBOM

Från Tengboms arkitektkontor får vi kontakt med två personer. Vi möter upp med Vesna Vasiljkovic för ett samtal efter att ha lyssnat på hennes presentation på A:BAR på Form/Design Center i Malmö. Karin Manberger är situerad i Stockholm och vi för samtal med henne via videosamtal. Texten som följer är en sammanställning av dessa två intervjuer i en samtalsberättelse, följt av ett avsnitt med våra reflektioner.

Vesna Vasiljkovic, arkitekt och kontorschef på Tengbom, Helsingborg
23 januari 2019

Karin Manberger, landskapsarkitekt på Tengbom, Stockholm
24 januari 2019

PROJEKT MED NORMKREATIVITET

På Tengbom finns det ett stort intresse för att arbeta med normbrytande processer. Under året 2017 fick Tengbom ta emot ett bidrag på en miljon från Vinnova i syfte att utveckla normkreativa projekt. Detta resulterade bland annat i projekten #varärtjejerna och ett parkstråk i Hallonbergen.

Vesna Vasiljkovic arbetar på Tengboms kontor i Helsingborgs och har där tillsammans med kollegor och ett antal tjejer i 15-årsåldern drivit projektet #varärtjejerna. Projektet syftade till att inkludera tjejer i gestaltningsprocessen och lyfta fram frågor rörande jämlikhet, rättvisa samt tjejernas reflektioner om staden. Projektet resulterade i en trappa byggd av och för tjejer. Under sommaren 2018 stod trappan placerad på torget utanför Gustav Adolf kyrka i Helsingborg. Detta färgstarka rosa

inslag skapade en plats där tjejerna kunde känna sig trygga, både på grund av familjers och säkerhetskamerors närvaro. Tjejerna inkluderade en utställning om processen på trappans ena sida samt ett skrikhål. Skrikhålet var tjejernas förslag för att minska ilska och aggressioner, vilket var något som de ansåg att det finns för mycket av i samhället. I samtalet med Vasiljkovic berättar hon att resultatet för Tengbom inte enbart var trappan utan även den process och verktyg som de skapat under tidens gång tillsammans med tjejerna.

Ett annat projekt, situerat i en av Stockholms förorter, är parkstråket i Hallonbergen som Karin Manberger har arbetat fram tillsammans med kollegan Dafni Sarakinis. Där har fokus legat på att diskutera jämlikhet och jämställdhet samt att testa nya inkluderande miljöer där kvinnor kan känna sig bekväma och trygga. Projektets pop-up miljöer utvecklades med hjälp av en grupp unga tjejer som fick vara med och föra dialoger med de boende. Tillsammans skapade de platser som uppskattats av flera och som även agerat bra underlag för framtida gestaltningsprocesser. Målet för Tengbom i även detta projekt var att testa nya 'glasögon' och perspektiv samt att studera själva processen och de metoder som använts i gestaltningen.

NORMKREATIVITET & GENUSPERSPEKTIV

Även om vi har pratat med Vasiljkovic och Manberger vid separata tillfällen finns det mycket likheter i deras tankar och respektive projekt. I samtalen har vi diskussioner vars innehåll bland annat faller inom fenomenen deltagande, appropriering och trygghet. Båda nämner att arbetet handlar

om att bryta normer, ifrågasätta hur de som verksamma arbetar och att granska vilka normer de bär på.

Vasiljkovic anser att normkritik och normkreativitet är aktuella frågor inom arkitekturdebatten i Sverige och att det finns ett intresse för att svara på dessa frågor. Det finns globala, nationella och kommunala mål som vill att vi ska arbeta med jämställda miljöer och Manberger poängterar att det definitivt är ett mer omtalat ämne nu än vad det var för tio år sedan. Det finns också ett intresse från allmänheten, även om det inte är lika starkt och tydligt anser de.

Vasiljkovic valde att fokusera på normkreativitet efter hennes tid på kommunen där hon önskade att se ett skifte från top-down till ett bottom-up perspektiv. "Vi måste hitta platser och fria zoner där kommun och arkitekter släpper på kontrollen och låter människor ta platser i anspråk. Vi måste våga det för att hitta rätt", säger hon. Det faktum att flera trygghetsrapporter uppger att tjejer känner sig otrygga i städer påverkade också hennes beslut att fokusera på detta och framför allt utveckla metodiken berättar Vasiljkovic.

Manberger berättar att de jobbar bredare än att endast tala om genus på Tengbom. Inom normkreativitet handlar det om kön, etnicitet, sexuell läggning, med mera. Vi frågar henne vilken betydelse genus har, för dem eller deras profession. Detta anser hon beror på hur en tänker, om det gäller genus som biologiskt kön eller könsroller. Många tänker nog på könsroller berättar hon, och på de förväntningar som finns på kön. Hon fortsätter med att förklara att det egentligen inte ska spela någon roll, vilket kön

en tillhör, men att det trots detta finns könsroller som vi blir tillskrivna. Därmed finns det också förväntningar på oss från samhället. Detta kan i sin tur exempelvis påverka hur vi förväntas bete oss i de offentliga rummen. Manberger anser därför att genus har en betydelse, eftersom det idag finns obalans kopplat till kön och könsroller.

EN PROCESS, INTE BARA EN PLATS

I både Manberger och Vasiljkovics projekt handlar ett normkreativt arbete om att testa nya arbetssätt, aktivt söka målgrupper som de önskar att involvera samt att vara kreativ och flexibel. Detta är ett måste eftersom genusperspektiv till stor del handlar om människor. Mycket av arbetet går därför ut på att bygga relationer och förtroende, ofta med personer och målgrupper som vanligtvis inte kommer fram i traditionella deltagandeprocesser. Detta innebär att de ibland måste tänka om och vara öppna inför att testa nya metoder, vilket är något som kräver tid och resurser. Det gäller både att vara anpassningsbar i tid men också i hur de tar kontakt, för att det faktiskt ska bli rätt. "Ska vi arbeta med inkluderande perspektiv, på riktigt, måste vi ge utrymme för de röster som vanligtvis inte får ta plats", anser Manberger.

Arbete med normkreativitet innebär ofta mycket mer än att skapa platser för människor att samlas vid. Både projektet i Hallonbergen och tjejrappan i Helsingborg hade ett större mål. Vasiljkovic och Manberger berättar om hur processen och vägen dit genererade värdefulla tankar och material. Manberger berättar att inför projektet i Hallonbergen valde de att kritiskt granska sig själva och deras process, vilket resulterade i att de fick upp ögonen för frågor som de tidigare inte ställt. I slutskedet av projektet blev

det även tydligt att de inte ansåg sig vara klara. De ansökte därför om, och har fått beviljat, att fortsätta med steg två av projektet där de ska djupdyka ytterligare i gestaltungsprocessen.

Manberger berättar att genom samtal med kollegor har det framgått att det tidigare funnits ett fokus på “att skapa jämställda platser”. Manberger ställer sig aningen ifrågasättande till detta. Hon tror att det är svårt, om inte omöjligt, att säga “här har vi en jämställd plats” eftersom det inte är något som visar sig fysiskt. Istället tror hon att det handlar om att skapa förutsättningar för en jämställd process.

Efter samarbetet med tjejerna under sommaren 2018 har Vasiljkovic tillsammans med sina kollegor fortsatt att arbeta fram en verktyglåda att använda i framtida projekt. Verktyglådan består av två delar; sex attityder, som handlar om att analysera platsen och tittat på vilka strukturer och normer som finns, och åtta verktyg som rör fysiska åtgärder, som valet av färg och form.

Vasiljkovic berättar att det är en utmaning att hitta en verktyglåda som är så pass flexibel att den kan användas på alla platser i olika kontexter. Det finns ingen universell lösning utan det handlar om att ha på sig olika glasögon och se olika perspektiv, säger Vasiljkovic. Attityderna finns till för att ifrågasätta “vad är det vi måste jobba med här?” eftersom detta ständigt förändras från plats till plats. Det är genom att ställa frågor som vi kan bygga upp vår kunskap. Verktygens syfte är att fungera som vägledare och underlätta sammanfattningen av problem samt fånga upp generella lösningar.

MÖJLIGHETER MED GENUSPERSPEKTIV

Det är i gestaltungsprocessen som arkitekter kan agera och påverka, det är därför viktigt att utvärdera och utveckla den, resonerar Manberger. Stegen i gestaltungsprocessen är relativt lika överallt och det är därför Manberger och hennes kollegor är intresserade av att se var inom processen de kan påverka och arbeta bättre med att fånga upp dessa frågor och perspektiv. De har förhoppningar om att resultatet av steg två ska bli strategier för hur de kan arbeta normkritiskt med gestaltning, medvetandegöra normer och hitta frågeställningar att ställa till beställare. Däremot tror hon inte att de kommer skapa en fullständig normkritisk gestaltungsprocess som fungerar för alla eller i alla projekt. I likhet med Vasiljkovic poängterar Manberger att detta inte vore möjligt eftersom allt de gör är kontextbaserat.

SVÅRIGHETER MED GENUSPERSPEKTIV

- Tankemönster

Vi frågar dem båda om det finns svårigheter med att arbeta med ett genusperspektiv. Problematiken, anser både Vasiljkovic och Manberger, är att det är svårt att omsätta frågorna till handling inom den byggda miljön. Manberger poängterar att det är en process med många steg och aktörer vilket gör att det lätt kan fallera på vägen. I entreprenadbranschen är det exempelvis fortfarande väldigt mansdominerat, berättar Vasiljkovic, och där finns sällan samma brinnande intresse för jämställdhetsfrågorna. Detta tror hon delvis beror på att det inte finns något skrivet i uppdragen och det framgår inte tydligt att de ska arbeta med jämställdhet. Manberger anser att det inte alltid är lätt att bryta normer, eftersom det finns hinder i form av okunskap eller ovilja från konsulter och beställare att arbeta med det. Hon poängterar också att det är en fråga om ekonomi och anser därför

att det är viktigt att förmedla vikten av ett genusperspektiv till beställare, så att även de är villiga att satsa pengar och tid. Jämställdhet är trots allt något de alla måste arbeta med. Ett normkritiskt arbete, med genus som en aspekt, kan i långa loppet bli de mest lönsamma tillvägagångssättet menar Manberger. Detta tack vare att det ger möjlighet att prata med målgruppen och göra rätt från första början och därmed undvika misstag och korrigeringar i efterhand.

Vasiljkovic nämner i sin presentation att normer är sällan något vi reflekterar över, speciellt inte om vi tillhör dem. Det krävs att vi ifrågasätter dem för att lyckas bygga miljöer där alla kan känna sig välkomna. Hon påstår inte att detta är lätt, det är snarare lätt att glömma bort att ifrågasätta sig själv, både i sitt personliga liv och i sitt arbete.

- Äga processen

De svårigheter som Vasiljkovic främst har stött på i sitt projekt #varårtjejerna har snarare handlat om tjejerna själva. Vasiljkovic berättar att det till en början var svårt att få tjejerna att äga processen, vilket hon ansåg var en stor del av arbetet. Vasiljkovic förklarar att deras roll som arkitekter i projektet var att släppa kontrollen och låta tjejerna ta över. Det var viktigt att tjejerna fick ta beslut utan att de kom in som överordnade och ändrade eller styrde dem. Vasiljkovic berättar att vid projektets start fanns det inget förutbestämt om vad som skulle byggas, utan det var tjejernas beslut att fatta. Det visade sig dock vara en utmaning att få fram vad tjejerna själva ville ha eftersom många pratade om och tänkte på fler än endast dem själva.

En annan svårighet som tillkommer med deltagandeprocesser är dilemmat

med vad de kan lova. När tjejerna som Vasiljkovic arbetade med började producera idé efter idé blev det viktigt för henne att vara tydlig med vad de kunde och inte kunde lova. Hon berättar att det fanns en viss besvikelse bland några tjejer vid projektets slut, då de hade hoppats på något större än "bara en trappa". Samtidigt tror hon att de flesta är stolta över trappan, även om de önskade att det skulle resultera i större och fler fysiska projekt. Vasiljkovic reflekterar över hur intresset eventuellt skulle sett annorlunda ut om tjejerna i större utsträckning förstod projektets begränsningar och att alla deras idéer inte skulle kunna genomföras. Kanske hade detta genererat mindre engagemang eller begränsat deras kreativitet. I övrigt tror inte Vasiljkovic att det behöver vara svårt att arbeta med ett genusperspektiv. Det finns ett intresse både från allmänheten och politiken att arbeta med dessa frågor, hon anser dock att mycket hänger på eldsjälarna som driver frågorna.

ARGUMENTERA FÖR NORMKREATIVITET

Eftersom det ofta kan vara en fråga om tid och pengar i arbetet med normkreativa processer är vi nyfikna på hur de argumenterar för och driver fram dessa projekt. Manberger svarar att det handlar om att inte se genusperspektiv som ett tillägg som läggs på en existerande gestaltungsprocess, för då är det också något som går att ta bort om det skulle bli för dyrt. Istället handlar det om att stå på sig, säger hon, och se det som en självklar del av arbetet. Manberger föreslår att när det skrivs offerter om hur mycket tid och resurser ett projekt kommer kräva är det bättre att ta i överkant än att förminska det. Manberger tror inte att det behöver vara alltför svårt att argumentera för denna typ av process eftersom flera moment som analys, inventering och framtagande av koncept och idé

ändå utförs. “Det handlar endast om att lägga lite extra tid, addera några fler perspektiv och tänka efter - kanske handlar det om en timme här och där”, säger Manberger.

Utan detta angreppssätt riskerar de att anlägga platser som inte fungerar, vilket i sin tur skulle kosta att bygga om. Det handlar därför om att prioritera och ifrågasätta var pengarna läggs säger Manberger. Hon tror att om de arbetar med detta perspektiv kommer de bygga upp en kunskap som de sedan kan sälja till beställare. Det är viktigt att arbeta med detta, säger Manberger, det är något som beställare också måste ta hänsyn till. Det finns med i alla styrdokument och är därmed inte enbart ett litet intresse från vissa, utan något alla måste arbeta med.

PLANERINGENS MÖJLIGHETER

Vasiljkovic avslutar både hennes presentation och vårt samtal med att reflektera över vad hon kommer bära med sig efter projektets slut. Hon berättar att hon vill våga rita annorlunda och önskar att vi alla skulle våga göra något nytt. Tittar vi på dagens arkitektur med en 15-åringens ögon, ett perspektiv som Vasiljkovic nu är väl bekant med, kan det vi gör uppfattas som lite tråkigt och enformigt säger hon. Personligen anser Vasiljkovic att hon nu känner ett större ansvar för att använda andra perspektiv och påminna sig själv om att de inte sitter på all kunskap själva. Klart att form och design påverkar, säger hon, men det finns även mer än så.

Vi frågar Manberger mot slutet av vårt samtal om hon tror att det är möjligt att planera för en plats för alla. Det tror hon, med förbehåll för att alla kanske inte kan vara där samtidigt. Hon tror dock att om vi lyckas

skapa ett utrymme med möjlighet att användas på flera olika sätt kan det bli en plats för alla. Manberger poängterar även att det inte behöver vara allas favoritplats, men likväl en plats för alla.

Vi måste våga hitta metoder att få folk att känna att det är deras stad och plats samt att de själva anser att de har något att säga till om. Det är viktigare än att rita helt rätt. En del av mitt jobb är lite meningslöst om jag inte gör det på det sättet.

- Vesna Vasiljkovic

REFLEKTIONER KRING SAMTAL

Vad vi framförallt tar med oss från samtalet med Vasiljkovic är hennes uppmaning att våga tänka annorlunda och släppa kontrollen. Vi reflekterar över varför detta upplevs som ett hinder. Kanske det beror på en svårighet att bryta från den traditionella planerarrollen? Att avsäga sig kontrollen innebär även att avsäga sig makten. Det Vasiljkovic gjort i sitt projekt, att överlämna kontrollen till tjejerna, innebär också att vilka frågor som prioriteras och värdesätts baseras på deras beslut och inte hennes. Vi diskuterar och resonerar att avvägningen, mellan att ge bort kontroll och själv utöva den, är svår.

Då vi flertaliga gånger talat för deltagande anser vi också att det är värt att poängtera att det inte förminskar planerarens roll och erfarenheter. Baserat på hur Vasiljkovic och Manberger beskriver deras arbetssätt vill vi förespråka att planeringen sker genom att verksamma frågor, lyssnar och reflekterar över deltagarnas erfarenheter. Därefter bör planeraren tolka och

göra en avvägning baserat på den information som givits. Planerarens roll och expertis får inte nedvärderas, dock anser vi att den bör kompletteras.

I likhet med den reflektion vi gör kring samtalen med Paulsson och Dohrmann noterar vi även här att den erfarenhet och kunskap som både Vasiljkovic och Manberger delger passar in i den förståelse vi har för praktiken. Vi noterar också att dessa kunskaper är något som vi själva gärna hade använt och utvecklat framöver. Vi tar bland annat med oss Manbergers uppmuntran att 'stå på sig' när det kommer till användandet och behovet av normkreativitet och genusperspektiv. Vi tar även med oss att det ska vara en självklar del av processen.

En annan poäng som Manberger gör, som även Paulsson, Dohrmann och Vasiljkovic är inne på, är vikten av att fokusera på processen istället för enbart en plats och dess fysiska utformning. Som Manberger säger finns det inget sätt att se eller påstå att här har vi en jämställd plats, den må vara det men det visar sig inte fysiskt. Vi funderar över ifall detta kan vara ett problem. Finns det en problematik i att det mesta av jämställdhetsarbetet är 'osynligt' och inte visar sig i en fysisk gestaltning? Manberger poängterar att arbetet med genusperspektiv är en kompetens som vi kan sälja till beställare. Det gör att vi börjar fundera över hur vi kan 'paketera' och sälja en genusmedveten process?

SAMLAD SLUTDISKUSSION

Utifrån den litteratur vi tagit del av och från utförande av fallstudierna kan vi konstatera att det finns något att vinna med att använda ett genusperspektiv i planeringen. Det blir även tydligt att arbetet med detta inte sker utan svårigheter. Eftersom genus idag underprioriteras på grund av rådande normer och forskningens tendens att prioritera den mätbara kunskapen (Bornemark 2018), anser vi att genusperspektiv behövs inom planeringen. Både för att skapa en jämställd planering, men också för att lyfta omätbar kunskap som något värt att prioritera. Det är ett viktigt ämne att belysa, för att öka kunskap och bidra till diskussion kring utveckling av planering. Genom att lyfta frågor kring genus skapas en medvetenhet för det som i praktiken kan gå obemärkt förbi. Det behövs större uppmärksamhet kring normer, maktordningar, felaktigt användande av könsneutralitet och behovet av fler erfarenheter och perspektiv. Detta framkommer genom genusperspektiv och genom de fenomen som diskuteras i detta arbete.

De fenomen vi diskuterat fann vi genom ett sökande av mönster och struktur i den litteratur som användes i den teoretiska undersökningen. Dessa fenomen delade vi in i olika grupper, som presenterats i olika kapitel i detta arbete, beroende på hur de relaterade till genus i planering. Vi delade upp fenomenen, både för att det skulle bli lättare för oss att förstå genus och planering i olika skalor, men även för att underlätta för läsaren. De olika fenomenen visar på olika nivåer i arbete med genus i planering. Vi resonerade att först behöver vi förstå grundläggande utgångspunkter, för att sedan kunna diskutera praktiska perspektiv i arbetet med genus i planeringssammanhang. Efter detta ansåg vi att det krävs en blick inåt, genom att ifrågasätta inställningar och attityder kring genus och planering,

för att kunna få en djupare förståelse. Till sist behöver vi också förstå den samhälleliga kontexten för arbete med genus i planeringssammanhang, vilket vi undersökte genom att identifiera samhällsfenomen som påverkar genus och planering.

Samhällsfenomenet om mätbar kunskap (Bornemark 2018) ger en förklaring till varför 'mjuka' värden inom samhällsplanering kontinuerligt underprioriteras. Det tar upp frågan om hur detta bör tacklas. Ska vi försöka göra dessa 'mjuka' perspektiv, som genus, till mätbara? I fallstudierna har den sociala konsekvensbedömningen tagits upp som ett verktyg för att få med sociala perspektiv i planering. Sådana bedömningar, men även checklistor och steg-för-steg-metoder, tolkar vi som ett sätt att försöka sätta det omätbara i ett mer mätbart sammanhang. Vi funderar dock om det är att försöka få omätbara perspektiv till att passa den manliga normen av kunskap, då mätbar kunskap går att koppla samman med normer om manligt. Vad innebär det för samhället i det långa loppet om vi försöker anpassa alla perspektiv till att passa in i den manliga normen om mätbar kunskap? Även om vi inte kan svara på det i detta arbete anser vi att det är värt att vara medveten om denna fråga.

I diskussionen om könsneutralitet och könsblindhet ställde vi oss även där en fråga. Vi funderade om det går att vara neutral? En könsneutral position är att inte prioritera ett kön över ett annat. Vi lever fortfarande i en värld full av sådana könskodningar och maktordningar där ingen, utan ansträngning, är neutral. Därför blir det ett måste att aktivt arbeta mot rådande könskodningar och maktordningar för att kunna bli 'neutral'. Genusperspektiv i planering är just detta - aktivt arbete med att erkänna och sedan ändra på rådande könskodningar och maktordningar. I likhet

med Larsson och Jalakas (2008) tror vi att ställa sig emot genusperspektiv, i fördel för ett könsneutralt perspektiv, innebär att blunda för och ignorera de könsskillnader som finns i vårt samhälle. Att blunda för de skillnader och maktordningar som finns innebär dessutom att inte alla erfarenheter synliggörs.

Vardagsperspektiv (Larsson & Jalakas 2008; Listerborn 2007; Jarvis, Pratt & Cheng-Chong Wui 2001) är ett sätt att synliggöra fler erfarenheter och lyfta andra delar av livet än endast produktion. Vi resonerar även att det inte handlar om att se enskilda delar av livet som separata entiteter. Vi behöver istället se på dessa som en samlad helhet där alla delar behövs för att få samhället att fungera. En uppdelning i dikotomier, som produktion och reproduktion, kan absolut vara nödvändig för att identifiera fler delar av livet. Vi anser dock att det är mycket mer komplicerat än så – alla livets delar går inte att stapla upp i separata kategorier. Ett vardagsperspektiv kan hjälpa förståelsen för hur livets olika delar samspelar och är beroende av varandra. Genom vardagsperspektiv, med ett väl förankrat deltagande, kan planeringen ta del av befolkningens kunskap utifrån deras erfarenheter. Planering kan inte diktera människors liv, däremot har den möjlighet att påverka eftersom den rumsliga utformningen skapar förutsättningarna för individers vardagsliv.

Som FN (Regeringskansliet 2016a), regeringen (Regeringskansliet 2016b) och politiken för gestaltad livsmiljö (Kulturdepartementet 2018) fastställt är jämställdhet en prioriterad fråga. För att uppnå den jämställdhet som förespråkas anser vi att genusperspektiv i planeringssammanhang är ett värdefullt verktyg och förhållningssätt.

FINNS PERSPEKTIV OM GENUS MED I MALMÖ STADS STYRDOKUMENT OM STADSPLANERING?

Baserat på den genomsökning av Malmö stads styrdokument som gjorts kan vi konstatera att genus finns med, men nämns sparsamt i tre av fyra dokument. Genom att kritiskt granska styrdokumenterna framkommer det att genus inte är ett ämne som diskuteras separat, utan något som dyker upp i flera sammanhang, lite överallt. Vi anser att det genomgående förekommer ämnen som relaterar till genus, men att det inte utvecklas djupare i hur de arbetar med det eller varför. Istället nämns det endast i förbifarten eller poängteras som ett av flera viktiga perspektiv att ta hänsyn till. Detta förekommer bland annat i översiktsplanen (Malmö stad 2018).

Att kontinuerligt analysera hur planeringen påverkar olika grupper, till exempel utifrån barnperspektiv, integrations-, genus- och jämställdhetsaspekter, bidrar till att skapa en stad där alla kan känna sig hemma och få sina behov tillgodosedda.

(Malmö stad 2018, s.21)

Vi är medvetna om att översiktsplanens syfte är att ge en överblick snarare än handfasta exempel på tillvägagångssätt. Trots detta resonerar vi att genusperspektiv och jämställdhetens betydelse skulle kunna tydliggjorts genom att belysa med vilka medel dessa kan uppnås. Sker det genom deltagande, vardagsperspektiv eller något annat?

Enbart i *Framtidens kollektivtrafik i Malmö* (Malmö stad 2010) tycker vi att det framgår hur ett jämställdhetsperspektiv applicerades i det praktiska arbetet genom en social konsekvensbedömning och dess resultat. Här

skriver de uttryckligen ut vilka resultat konsekvensbedömningen har och hur det länkas samman med jämställdhet och ett genusperspektiv. I de övriga dokument där genus används saknar vi ett tydligare samband mellan fenomenen såsom trygghet, deltagande, jämställdhet och vardagsperspektiv. Detta är fenomen och ämnen som styrdokumenterna tar upp, men inte i relation till genus eller jämställdhet. Från vår synpunkt hade ett större inkluderande och sammanlänkande av dessa fenomen förstärkt medvetenheten för genus roll i planeringen samt bidragit till att förstå vilka inställningar som finns med i planeringen kring genus.

En fördjupad förklaring om vad dokumenten menar när de använder genus finns inte i nuläget, vilket gör att vi reflekterar kring vilka attityder och inställningar som ligger bakom när genus används eller antyds. Vår uppfattning är att det finns tankar om maktordningar, som genus, men att dessa framförallt går att läsa mellan raderna, istället för att det uttryckligen behandlas.

HUR ARBETAR YRKESVERKSAMMA INOM FYSISK PLANERING, FRÅN MALMÖ STAD OCH TENGBOM, MED GENUSPERSPEKTIV?

I samtalen med tjänstepersoner från Malmö stad har vi pratat med personer från olika yrkesroller vilket har gett en inblick i hur fler yrkesroller arbetar med genus. Den inblick vi fått i Malmö stads arbete med genus pekar på att det ser olika ut beroende på yrkesroll. Widestam, som arbetar med översiktsplanen, arbetar med genus på en ganska abstrakt nivå och behandlar det, och en rad andra frågor, på ett övergripande sätt. Wetterlund, som arbetar med detaljplaner, arbetar ibland med genus och gör det utifrån verktyg som social konsekvensbedömning. Paulsson,

som arbetar med jämställdhetsaspekter på fastighets- och gatukontoret, behandlar kontinuerligt med frågor om genus i hennes arbete. Dohrmann, landskapsarkitekt verksam i genomförandefasen, arbetar med genusperspektiv i projekt som fokuserat på inkludering. Arbete med genus beror till stor del på vilken yrkesroll en har och vilken avdelning en jobbar på. Vi resonerar även om ansvaret för arbete med genus till stor del ligger på varje person, vi har dock inte kunnat konstatera detta som en definitiv slutsats.

Generellt skulle vi vilja påstå att yrkesverksamma från Malmö stad bland annat arbetar med genus genom att skapa medvetenhet om jämställdhetsfrågor med hjälp av utbildningar i ämnet. Social konsekvensbedömning är ett verktyg som används vid vissa tillfällen, och det kan användas både som en utgångspunkt för projekt men även som en checklista. När det kommer till genomförande-stadiet av planering med genusperspektiv krävs det att våga testa nya sätt och lära av dessa. De lärdomar som går att finna i detta försvinner dock lätt då erfarenhetsutbyte, som inte görs på eget bevåg, är svårt att få till inom Malmö stad. I alla samtal diskuteras deltagande och det konstateras att det används i delar av deras arbete, men även svårigheterna med deltagande poängteras. Frågor om genus och jämställdhet faller lätt mellan stolarna då det är frågor som är svåra att fastställa ansvaret för.

På Tengbom drivs normkreativa projekt där gestaltningsprocessen utvecklas genom att ifrågasätta normer, bland annat genus. De konsulter vi pratar med arbetar med genus bland annat genom att släppa kontrollen, som är en del av den traditionella planeringen, och våga rita annorlunda. De byter ut top-down planering mot bottom-up och låter deltagande få en större roll. Båda konsulterna diskuterar att deltagande inte alltid är

lätt, men genom att prioritera deltagarna och möta dem på deras villkor underlättas deltagandeprocessen. I samtalen ligger fokus på processen, särskilt gestaltningsprocessen, och det blir tydligt att det är där de arbetar med frågor som genus. Det går dock inte att följa en enskild 'steg-för-steg-metod' då alla projekt är unika. I varje projekt blir det därmed viktigt att ifrågasätta sina tankemönster och arbetsmetoder. På Tengbom är målet att normkreativitet ska vara en självklar del av arbetet och att dessa kunskaper ska finnas som en av de tjänster de erbjuder.

PÅ VILKET SÄTT BLIR STADEN ANNORLUNDA OM PLANERARE ÄR MEDVETNA OM GENUS?

Vi tror att om verksamma inom planering vore mer medvetna om genus skulle de själva kunna påverka sättet de tänker och agerar kring genus och jämställdhetsfrågor. Med genusglasögon på tror vi att det blir lättare att se genus koppling till både planering och rumslighet samt öka möjligheten för att identifiera de inställningar och attityder som hör därtill.

Genom detta arbete har vi kunnat se ett mönster i att det ofta fokuseras på resultatet av en process, det vill säga platsen, och att det ofta upplevs som själva målet. Vårt arbete har däremot tydliggjort för oss att i planering som sker med ett genusperspektiv är resultatet mer än bara en fysisk plats. I dessa fall är det processen som ofta upplevs som det mest värdefulla och lärorika. Platsen och den fysiska formen är det fysiska uttrycket av den process som ligger bakom.

Genusmedvetenhet innebär att det blir tydligt att planerare måste ställa andra frågor, hitta och ta del av andra erfarenheter samt göra ett personligt

reflekterande över vem en själv är och vilka normer en förmedlar. Genus som synsätt och arbetssätt är ett värdefullt verktyg för förverkligandet av jämställdhet. Vi konstaterar därför att, om planerare är medvetna om genus, blir staden annorlunda genom att processen påverkas och förändras.

METODDISKUSSION

Faktumet att vi är två unga tjejer påverkar vår syn på, inställningar till och förförståelser för frågor om genus. Vi båda har vuxit upp i ett samhällsklimat som ifrågasätter normer, samt där jämställdhet och frågor om genus är närvarande. Vi är medvetna om att detta är frågor som påverkar oss då vi är en del av den 'kvinnliga erfarenheten'. Men vi erkänner också att vi sitter på sociala maktordningar som i många situationer som gör att vi hamnar i en samhällelig position av makt. Vi är vita, tillhör medelklassen, högutbildade och bor i det svenska välfärdssamhället. Vi är medvetna om att det inte går att vara 'neutral' i denna diskussion om genus, vi försöker däremot vara medvetna om våra förförståelser och hur detta påverkar oss.

En reflektion vi gör under kunskapsinsamlingen är att av den litteratur vi använder, vilket främst utgår från ett svenskt perspektiv, är det mesta skrivet runt tidigt 2000-tal. Få källor har varit nypublicerade, trots att vi aktivt sökt efter detta. Vi hade önskat se mer samtida litteratur då samhället ständigt förändras, vilket gör att vi reflekterar över vilka förändringar som skett sedan källans publicering. Vi noterar även att många som skriver om genus och planering är kulturgeografer samt att en övervägande majoritet av författarna är kvinnor. Det gör att vi funderar om det beror på att kvinnor är mer intresserade eller om jämställdhet fortfarande hamnar på kvinnors ansvar.

En reflektion som görs under sammanställningen och genomgången av intervjumaterialet, är hur vi i efterhand saknar fler konkreta exempel på hur arbetet med genus och jämställdhet ser ut inom Malmö stad. Beror bristen på att de intervjuade saknar vetskap om exempel, eller på vårt sätt att ställa frågor, som inte nödvändigtvis kräver några specifika exempel? Medvetna om vår brist på erfarenhet när det kommer till intervjuer och granskande av intervju material, tror vi att fler samtal hade varit fördelaktigt för att få ut mer information. Vi reflekterar även över tidpunkten för intervjuerna. Alla fem intervjuer utfördes strax efter avslutandet av teoriinsamlingen och i anslutning till sammanställningen av teorin. Det är möjligt att intervjuerna hade sett annorlunda ut om de utförts i ett annat skede.

Vi noterar även hur samtalen med Paulsson & Dohrmann, Vasiljkovic och Manberger skiljer sig från de med Widestam och Wetterlund. I samtalen med de förstnämnda finns det från start en gemensam förförståelse om genus och normer i samhället samt ett gemensamt intresse för detta. Denna förståelse och inställning kan mycket väl ha funnits från de andra men bortsett från att de visat ett intresse för att träffas och diskutera ämnet, har vi från start inte mer att gå på. Detta resulterar i att de två första intervjuerna kräver att vi först måste fastställa *om* de arbetar med genus, innan vi frågar *hur*. Huruvida detta påverkar intervjuernas innehåll är vi dock inte säkra på.

Vår metod och vårt val att granska Malmö stads styrdokument syftade till att addera mer kunskap om Malmö stads intentioner och fokusområden. Vi är medvetna om att det finns fler styrdokument som ytterligare hade kunnat utveckla diskussionen.

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

I början av detta arbete hade vi inte mycket kunskap om genus roll i planeringssammanhang eller hur yrkesverksamma arbetar med detta perspektiv. Vår utgångspunkt var att vi ville lära oss mer om detta då vi tyckte att det kändes som en viktig och relevant fråga. Genom arbetet har vi märkt att det är en invecklad fråga, men vi tror också att det vi har att vinna genom att arbeta med genus är större än ansträngningen det kräver. Vi menar att den byggda miljön har ett ansvar att inkludera och vara anpassad för de vardagsliv vi alla lever. Genusperspektiv kan inte behandlas som ett särskilt perspektiv - det är något vi behöver aktivt arbeta med. Vi anser att det finns inget att förlora på att synliggöra underliggande maktordningar och låta fler erfarenheter ta plats - det kan bara göra planering mer jämställd. Genom genus kan vi därför understödja arbetet för ett mer jämställt samhälle.

FRAMTIDA FORSKNING

Genom arbetet har det uppkommit fler frågor som är intressanta och skulle fördjupa förståelsen för genus. Som nästa steg hade det varit givande att studera planerarens historiska roll och dess påverkan på hur vi ser på planering och planerarrollen. Det hade även varit av intresse att undersöka om det finns en problematik i att mycket av jämställdhetsarbete och planering med genusperspektiv idag är 'osynligt', då detta framförallt sker i processen. Det blir då även intressant att undersöka på vilket sätt det går att paketera och presentera en genusmedveten process.

Vi anser att det hade varit relevant att fortsätta studera styrdokument, särskilt de där genus inte finns med men eventuellt borde, och utveckla dessa. Likaså hade djupare studier av yrkesverksamma varit betydelsefullt, där inställningar och attityder kring genus granskas. Även om vårt arbete tar slut här, är detta en avstamp för vidare arbete med frågor om genus i planeringssammanhang.

REFERENSFÖRTECKNING

LITTERÄRA KÄLLOR

- Andersson, B.** (2005a). *RISK Om kvinnors erfarenheter och fysisk planering*. Linköping, Linköpings universitet - centrum för kommunstrategiska studier.
- Andersson, B.** (2005b). Mäns våld blir kvinnors ansvar - riskkalkylering i det offentliga rummet. I Friberg, T., Listerborn, C., Andersson, B., & Scholten, C. (red.) *Speglingar av rum - om könskodade platser och sammanhang*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, ss. 69-85.
- Creswell, J. W.** (2014). *Research Design - Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 4e uppl. California: SAGE Publications Inc.
- Domosh, M. & Seager, J.** (2001). *Putting Women in Place - Feminist Geographers Make Sense of the World*. New York: Guilford Publications.
- Fenster, T.** (2005) The Right to the Gendered City: Different Formations of Belonging in Everyday Life. *Journal of Gender Studies*, 14(3), 217-231.
- Forsberg, G.** (2003). *Genusforskning inom kulturgeografien - en rumslig utmaning*. Stockholm: Högskoleverket.
- Forsberg, G.** (2005). Den genderiserade staden. I Friberg, T., Listerborn, C., Andersson, B., & Scholten, C. (red.) *Speglingar av rum - om könskodade platser och sammanhang*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, ss. 19-35.
- Friberg, T., Listerborn, C., Andersson, B., & Scholten, C.** (2005). Inledning. I Friberg, T., Listerborn, C., Andersson, B., & Scholten, C. (red.) *Speglingar av rum - om könskodade platser och sammanhang*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, ss. 9-17.
- Gunnarsson-Östling, U., Svenfelt, Å., & Höjer, M.** (2012). Participatory methods for creating feminist futures. *Futures*, 44(10), ss. 914-922.

- Hirdman, Y.** (1988). Genussystemet - reflexioner kring kvinnors sociala underordning. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, (3), ss. 49-63.
- Larsson, A. & Jalakas, A.** (2008) *Jämställdhet nästa!*. 1a uppl. Stockholm: SNS Förlag.
- Lefebvre, H.** (1991). *The Production of Space*. övers. D. Nicholson-Smith. Oxford: Basil Blackwell.
- Lefebvre, H.** (1996). *Writings on Cities*. Malden: Blackwell publishing.
- Listerborn, C.** (2000). *Om rätten att slippa skyddas: en studie av trygghetsskapande och brottsförebyggande projekt och kvinnors rädsla för att röra sig i stadens rum*. Göteborg: Chalmers tekniska högskola, Tema stadsbyggnad.
- Listerborn, C.** (2007). Who speaks? And who listens? The relationship between planners and women's participation in local planning in a multi-cultural urban environment. *GeoJournal*, 70(1), ss. 61-74.
- Listerborn, C.** (2015). Medborgarinflytande: om makt, genus och stadsutveckling. I Lindholm, T., Oliveira e Costa, S., & Wiberg, S. (red.) *Medborgardialog - demokrati eller dekoration?: Tolv röster om dialogens problem och potential i samhällsplaneringen*. Stockholm: Arkus, ss. 65-84.
- Listerborn, C.** (2016). Feminist struggle over urban safety and the politics of space. *European Journal of Women's Studies*, 23 (3), ss. 251-264.
- Myrdal, A., Hirdman, Y.** (red.) & Åse, C. (red.) (2002). "Något kan man väl göra": *texter 1932-1982*. Stockholm: Carlsson Bokförlag (Smedjebacken: Fälth & Hässler)
- Nilsson, M.** (2008). *Genusregim i förändring: Jämställdhet och makt i kommunal politik mellan åren 1970 och 2006*. Diss. Linköping: Linköpings universitet
- Snyder, M. G.** (1995). Feminist Theory and Planning Theory: Lessons from Feminist Epistemologies. *Berkeley Planning Journal*, 10(1). Tillgänglig: <https://escholarship.org/uc/item/8fs581r1> [2019-01-18]

DOKUMENT OCH RAPPORTER

Malmö stad (2010). *Framtidens kollektivtrafik i Malmö*. Malmö: Malmö stad. https://malmo.se/download/18.4d147ba1286e5bcb4800056717/149129921607/100520_KSraport_Framtidens+kollektivtrafik.pdf [2018-11-22]

Malmö stad (2011). *Utvecklingsplan för jämställdhetsintegrering*. Malmö: Malmö stad. <https://malmo.se/download/18.4cc94c3815be8cd0d0b1b984/1497247615516/Utvecklingsplan+f%C3%B6r+j%C3%A4mst%C3%A4lldhetsintegrering.pdf> [2018-11-21]

Malmö stad (2012a). *Cykelprogram för Malmö stad 2012-2019*. Malmö: Malmö stad. <https://malmo.se/download/18.4cc94c3815be8cd0d0b1bd32/1497268366591/Cykelprogram%2Bf%C3%B6r%2BMalm%C3%B6%2Bstad%2B2012-2019%2B2012-10-30.pdf> [2019-03-11]

Malmö stad (2012b). *Fotgängarprogram 2012-2018*. Malmö: Malmö stad. <https://malmo.se/download/18.4cc94c3815be8cd0d0b1bd33/1497268366647/Fotg%C3%A4ngarprogram%2B2012-2018.pdf> [2019-03-11]

Malmö stad (2014). *Gångstråksplan*. Malmö: Malmö stad. <https://malmo.se/download/18.4cc94c3815be8cd0d0b1bd08/1497267513498/G%C3%A5ngstr%C3%A5ksplanen%2B140915.pdf> [2019-03-11]

Malmö stad - Stadsbyggnadskontoret (2014). *Sociala konsekvensbedömningar* inför fysiska investeringar. Malmö: Malmö stad. <http://malmo.se/download/18.76b7688614bb5ccea095d62b/1491303434455/Sociala+konsekvensbed%C3%B6mningar+inf%C3%B6r+fysiska+investeringar+manual.pdf> [2019-04-09]

Malmö stad (2015). *Program för aktiva mötesplatser*. Malmö: Malmö stad. <https://malmo.se/download/18.4cc94c3815be8cd0d0b1b980/1497247614757/Program+f%C3%B6r+aktiva+m%C3%B6tesplatser.pdf> [2018-11-21]

Malmö stad (2018). *Översiktsplan för Malmö*. Malmö: Malmö stad. https://malmo.se/download/18.270ce2fa16316b5786c18924/1528181608562/%C3%96VERSIKT-SPLAN%2BF%C3%96R%2BMALM%C3%96_antagen_31maj2018_lowres.pdf [2018-11-21]

Regeringskansliet (2016a). *Att förändra vår värld: Agenda 2030 för hållbar utveckling* (Bilaga 3 till regeringsbeslut 2016-04-07 Fi2016/01355/SFÖ). Stockholm: Regeringskansliet. https://www.regeringen.se/49c2e4/globalassets/regeringen/dokument/finansdepartementet/agenda-2030/att-forandra-var-varld_agenda-2030-for-en-hallbar-utveckling.png.pdf [2018-11-15]

Statistiska centralbyrån (2018). På tal om kvinnor och män 2018. Örebro: Statistiska centralbyrån, enheten för befolkningsstatistik. https://www.scb.se/contentassets/528dd6d093b64a38895735f333a89a8a/le0201_2017b18_br_x10br1801.pdf [2019-03-20]

UPPSLAGSVERK

Nationalencyklopedin (u.å.a). **Fenomen**. Tillgänglig: Nationalencyklopedin. [2019-02-12]

Nationalencyklopedin (u.å.b). **Genus**. Tillgänglig: Nationalencyklopedin. [2018-11-26]

Nationalencyklopedin (u.å.c). **Intersektionalitet**. Tillgänglig: Nationalencyklopedin. [2018-11-26]

Nationalencyklopedin (u.å.d). **Jämlikhet**. Tillgänglig: Nationalencyklopedin. [2018-11-26]

Nationalencyklopedin (u.å.e). **Jämställdhet**. Tillgänglig: Nationalencyklopedin. [2018-11-26]

Nationalencyklopedin (u.å.f). **Norm**. Tillgänglig: Nationalencyklopedin. [2019-02-14]

Nationalencyklopedin (u.å.g). **Norm (handlingsregel)**. Tillgänglig:

Nationalencyklopedin. [2019-02-14]

Nationalencyklopedin (u.å.h). **Patriarkat**. Tillgänglig: Nationalencyklopedin.

[2019-01-03]

Nationalencyklopedin (u.å.i) **Första världskriget**. Tillgänglig: Nationalencyklopedin.

[2019-02-28]

ELEKTRONISKA KÄLLOR

Gålmark, L. (2012). *Jämställd snöröjning i Karlskoga*. <http://www.jamstall.nu/praktiska-exempel/samhallsplanering/jamstalld-snorojning-i-karlskoga/> [2019-03-14]

Regeringskansliet (2016b). *Mål för jämställdhet*. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/jamstalldhet/mal-for-jamstalldhet/> [2019-01-04]

Regeringskansliet (2016c). *Jämställdhetsintegrering*. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/jamstalldhet/jamstalldhetsintegrering/> [2018-11-15]

Tengbom (2018). *Normkreativa perspektiv är den nya normen på Tengbom*. <https://tengbom.se/2018/06/25/normkreativa-perspektiv-ar-den-nya-normen-pa-tengbom/> [2019-02-11]

MUNTLIGA KÄLLOR

Dohrmann, E. Personlig kommunikation, landskapsarkitekt på stadsmiljö - Fastighets- och gatukontoret Malmö. 2019-01-14.

Manberger, K. Personlig kommunikation, landskapsarkitekt på Tengbom Stockholm. 2019-01-24.

Paulsson, E. Personlig kommunikation, landskapsarkitekt på inriktningsavdelningen - Fastighets- och gatukontoret Malmö. 2019-01-14.

Vasiljkovic, V. Personlig kommunikation, arkitekt och kontorschef på Tengbom Helsingborg. 2019-01-23.

Wetterlund, A. Personlig kommunikation, planarkitekt på planavdelningen -
Stadsbyggnadskontoret Malmö. 2019-01-11.

Widestam, K. Personlig kommunikation, planeringssekreterare och projektledare på
Stadsbyggnadskontoret Malmö. 2019-01-08.

BILAGOR

INTERVJUGUIDER

MALMÖ STAD

- Får vi spela in?

Yrkesroll & Genus

- Vad är din yrkesroll och dina arbetsuppgifter?
- Enligt dig, vilken betydelse har genus?
- Arbetar du/ni med genusperspektiv?
- Hur arbetar ni med detta?
- Vad är din uppfattning om vad arbete med genusperspektiv innebär för din yrkesroll?

Inställningar till genusperspektiv

- Ser du några fördelar eller nackdelar med detta perspektiv?
- Vad anser du är den största svårigheten med att arbeta med genusperspektiv?
- Vad är din uppfattning om den allmänna inställningen till att arbeta med genusperspektiv?

Deltagande

- Arbetar ni med deltagande?
- I sådana fall, hur ser er deltagandeprocess ut?
- Hur gör ni för att nå ut till en bred målgrupp?

- Går det att planera en plats för “alla”?

TENGBOM

- Får vi spela in?

Yrkesroll & Genus

- Vad är din yrkesroll och dina arbetsuppgifter?
- Enligt dig, vilken betydelse har genus?

Inställningar till genusperspektiv

- Vad är din uppfattning om den allmänna inställningen till att arbeta med genusperspektiv?
- Anser du att det finns svårigheter med att arbeta med genusperspektiv? Vilka i sådana fall?

Normkreativa processer-projektet

- Hur det kom sig att ni började med detta projekt?
- Var är ni i processen?
- Vad är ert önskade resultat med detta projekt?
- Har ni upplevt några tillfällen som varit särskilt svåra, respektive upplysande och givande?
- Går det att planera en plats för "alla"?

SÖKORDSTABELL

	genus	kön	jämställ-	jämlik-	kvinn-	män
Översiktsplan för Malmö	6	2	18	10	10	2
Pågående översiktsplanering						
Översiktsplan för Nyhamnen	1	3	8	8	3	2
Översiktsplan för södra Kirseberg och Östervärn	-	2	1	6	1	-
Översiktsplan för södra Hyllie	-	-	-	-	1	1
Fördjupningsdokument till översiktsplan (18 av 45st)						
Arkitekturstaden Malmö	-	2	1	6	3	1
Cykelprogram för Malmö stad 2012-2019	-	-	-	-	-	-
Fortgångsprogram 2012-2018	-	-	-	-	1	-
Framtidens kollektivtrafik i Malmö	2	-	37	12	9	5
Friytor vid förskolor och skolor	-	-	-	2	-	-
Gångstråksplan	-	-	-	1	5	2
Kommission för ett socialt hållbart Malmö	17	16	21	286	119	70
Parkeringspolicy och Parkeringsnorm för bil, mc och cykel i Malmö	-	-	-	-	1	-
Plan för samhällsservicens markbehov i Malmö	3	-	5	5	3	1
Program för aktiva mötesplatser	-	12	7	12	6	5
Program för strategiskt omvärldsarbete i Malmö stad						
Storstadspaketet Malmö	-	-	-	-	-	-
Strategisk utvecklingsplan för arbetet mot diskriminering i Malmö stad	-	30	15	2	7	5
Sveriges friluftsmål (Uppföljning av de tio målen för friluftslivspolitikerna)	-	4	0	3	9	7
Trafik- och mobilitetsplan	-	8	11	11	5	5
Trafiksäkerhetsstrategi för Malmö stad 2015-2020	-	1	1	-	21	11
Trygg stadsmiljö	1	3	-	-	6	1
Utvecklingsplan för jämställdhetsintegrering	3	34	135	-	48	48
Planprogram						
Pp 6049, Gottorps Allé	-	-	-	-	-	-
Pp 6048, Stadionområdet	-	-	1	-	1	-
Pp 6047, Sege Park	-	-	-	-	2	1
Pp 6045 Holma-Kroksbäck	-	-	5	3	-	-

	genus	kön	jämställ-	jämlik-	kvinn-	män
Pp 6044, Törnrosen och del av Örtagården	-	-	1	1	7	2
Pp 6041, Bryggeriet	-	1	-	6	-	-
Pp 6040, Södra Hyllie						
Pp 6039, Triangeln						
Pp 6036, Spårväg etapp 1	-	-	57	1	35	8
Pp 6035, kv Torsken m fl - Kongress, Konsert, Hotell	-	-	1	-	3	-
Pp 6033, norr om centralstationen i Hamnen	-	-	-	-	-	-
Pp 6031, Område Herrgården i Rosengård	-	2	4	-	4	4
Pp 6032, Fosieby i Fosie	-	-	-	-	-	-
Pp 6030, Hamnen 21:149 Varvsstaden	-	1	-	-	-	-
Pp 6029, mässanläggning i Hyllie	-	-	-	-	-	-
Pp 6025, Mobilia	-	-	1	-	3	-
Pp 6022, Hyllie östra stationstorg	-	-	2	-	-	-
Pp 6021, Elinelunds gård	-	-	-	-	-	-
Pp 6020, Norra Sorgenfri	-	2	-	-	-	-
Pp 6018, Elisedal i Husie	-	-	-	-	-	-
Pp 6017, Malmö – Järnvägstekniskt Centrum	-	-	-	-	1	-
Pp 6015, Vintrie Park	1	-	1	-	2	2
Pp 6013, söder om Sjötorpsvägen i Tygelsjö	-	-	1	-	-	-
Pp 6012, kv skolan, gäddan	-	-	3	-	1	1
Pp 6009, Stensäkers gård	-	-	-	-	-	-
Pp 6008, Lindängen - Södra Fosie	-	-	-	-	-	-
Pp 6007, Pildammsstråket						
Pp 6006, Bilen 4 i Västra Hamnen						
Pp 6005, Bilen 7 i Västra Hamnen						
Pp 6004, Hyllie norra	-	-	-	-	-	-
Pp 6003, Runt Övägen	-	-	-	-	-	-
Pp 6001, Södra Bunkeflostrand	-	-	-	-	-	-
Pp 4792 Norra hamnen	-	-	-	-	-	-
Annetorpsgården 3 mfl	-	-	-	-	-	-
TOTALT	34	123	337	375	317	184

